

A VIZÖZÖN

REGÉNY

IRTA
SURÁNYI MIKLÓS

I.

A Mohácsi-sziget mentén gyengéden ringatott egy vén csónakot a széles, szürke, hömpölygő Duna.

A csónakban két paraszt ült. Egy suhanc, meg egy öreg. Mind a kettő pipázott és leste a hálót.

- Sovány fogás esik máma, - dörmögött az egyik, - két nyavalyás ponty, egy marék cigányhal, harcsa bezzeg egyse.

- Megverte az Isten ezt az egész hitvány, bitang világot, - káromkodott a másik és kiverte markába a pipát.

Estefelé volt. Ősszel. A nap vérvörösen süllyedt a látóhatár alá. Vele szemben a felhők még sugárözönben égtek. Gigantikus profilok, messze ragyogó tejfehér havasok, apokaliptikus szörnyetegek alakját bontogatták ki magukból. Egyik felhő hosszú árnyékot borított a másikra. Mint roppant kulisszák, úgy sorakoztak egymás mögé a világoszöld égboltozaton.

- Holnap eső lesz.

- Még ma éjjel szakad. Nem mozdul a levegő.

- Elég is volt mára. Evezz a part felé. A csónak súlyosan szelte a habokat.

- Föllebb! - vezényelte az öregebbik. - Itt még a cáré ez a part. Ott gyün a püspöké.

És egy nagy, vén fűzfára mutatott.

- Kié ez a part? - kérdezte a legény.

- A muszka cáré, öcsém.

A part sekély, homokos szélén megakadt a csónak. A fiatal paraszt csákllyával igazgatta tovább s közben kíváncsian kérdezősködött.

- Láttá kend a cárt?

- Azt nem lehet látni. De hogy itt van, az szent.

A legény most jött haza az oroszok fogságából. Csupa ujság volt neki minden, ami öt év óta a hazájában történt. Szájtátva hallgatta a vén halászt.

- Tavaly ilyenkor ért ide, éppen amikor vége lett a világháborúnak. A sziget déli végét megvette, no, s azóta felfordított mindent. Bolondul építkezik, költi a pénzt, mintha Babel tornyát akarná felhúzni s maga csinálná az aranyat. Látod azt a falat?

Az öreg paraszt nagy téglarakásokra mutatott, amelyek között kőmívesek nyüzsgöttek. A partra merőlegesen falat építettek.

- Ez a fal végigmegy az egész szigeten, át a túlsó partra. Szinte elmetszi a szigetet, háromezer holdat vág le a sziget csúcsából.

Harangszó csendült. A két paraszt letette süvegét.

- Dicsértessek.

- Ez a sziget csúcsán, a nagy toronyból szól.

- Templom az?

- Vagy vár. Várkastély.

- Erősség.

- Az ördög jobban tudja.

Kikötöttek. A csónakot ott hagyták a füzesben a hálóval együtt. A hitvány kis halakat tarisznyába dobták s a hátukon cipelték. Utközben halkán beszélgettek.

- Az orosz cárt megölték.

- Csak úgy híresztelik. Elszökött biz az. És idejött Magyarországba.

- Nem lehet, nem lehet.

- Hát majd te is rájössz. Lám, volt itt forradalom, senki se bántotta. A vörösök se merték megháborgatni, mert angol katonák őrizték a kerítést. Szerbek, románok szépen megfordultak, ahogy megtudták, hogy kié ez a föld.

- És most?

- Most se bántja senki. A főbíró kidoboltatta, hogy az árkon túl tilos a legeltetés.

A két paraszt eltűnt a sárguló kukoricaszárak között vezető keskeny kis ösvényen.

Nagy, ünnepélyes csend borult a szigetre. A felhők hamuszínű és lila foszlányokba szakadoztak szét. Messziről vadludak kiabáltak. Besötétedett. A hold kerek karéja nagy udvarban úszott.

*

Tizenöt hónap óta titokzatos munka folyt a Mohácsi-sziget déli csúcsán. Egész közel az új szerb határhoz, a püspöki birtok szomszédságában idegen, új földesúr telepedett meg. Angol katonák védelme alatt uszályos gőzösök úsztak le a Dunán és a sziget déli végén rakták ki terhüket. Vasállványok, gerendák, cement, kő, furcsa gépek, lokomotivok és gépkocsik, összerakható házalkatrészek, sátorok, csövek kerültek ki a hajók gyomrából, idegen mesteremberek jöttek, ácsok, kőművesek, gépészek, asztalosok s birtokba vették a háromezer holdat, amelyet minden oldalról a Duna vize vesz körül, csak északon van nyitva az út a sziget belseje felé. Ott aztán valóságos kínai falat húztak fel roppant gyorsasággal.

A sziget lakói babonás félelemmel nézték a munkát. A titokzatos idegen bőven ontotta a pénzt. A környék apraja-nagyja a sziget csúcsán dolgozott. Mindenki dupla napszámot kapott. A környékbeli községek népe mindent az új telepre hordott. Búzát, lisztet, takarmányt, baromfit: valóságos aranybánya volt az. Azonkívül híre ment, hogy idővel az új földesúr villannyal világíttatja majd az egész szigetet; a sziget fokán máris kigyulladtak esténként az ívlámpák. Már éjjel is dolgoztak a kastély építésén.

Az emberek félig babonás félelemmel, félig hálásan tekintettek az uradalom felé. Látták, hogy a nagy gazdaságból, a földesúr nimbuszából és érthetetlen hatalmából csak jó árad feléjük. De titokzatossága ingerelte őket. A régi jó békevilágban fel sem tűnt volna nekik, hogy egy rejtelmes külföldi úr birtokot vásárol és azt gőzerővel berendezi a maga haszna, kényelme, vagy szeszélye számára. De a háború kitörése óta annyi kegyetlen, rémítő és utálatos dolog történt... Ki tudja, nem merénylet készül-e megint a békeesség, az emberek élete és vagyona, vagy a magyarok Istene és hazája ellen?

Amit a hatóságok, a püspök gazdatisztjai és a városban az urak beszéltek az új földesúr személyéről és terveiről, kevés hitelre talált a falvakban. Annál inkább elhitték a legendákat, amelyek a kocsmában, a dunai halászok kunyhóiban, a vásárokon és búcsúkon keringtek szájról-szájra a gyanakvó és felhevült képzeletű emberek körében.

- Vilmos császár menekült ide!

- Az orosz cár!

- A török szultán...

- A várkastély a hárem számára készül. A magyar állam roppant pénzért eladta ezt a trónfosztott szultánnak. Itt lesz a törökök Rómája. Vatikán a Duna közepén.

- Nem igaz. Egy amerikai milliárdos telepedett ide, aki magyar király szeretne lenni. Majd lassan megveszi az egész országot, kifizeti a hadisarcot és megint boldog, békeidők jönnek a magyarra.

- Visszavásárolja Erdélyt is.

- Meg Tótországot is.

- De nem ám magának...

- Hanem?

- A magyar király számára...

- Az Isten áldja meg.

Igy beszélgettek esténként a környék csőszkunyhóiban és a templom körül, vasárnap délelőtt, a szentmise után. Voltak, akik ágyút, repülőgépet, hajógyártó telepet sejtettek az építkezések mögött. Titkos angol segítségről suttogtak, amelyek révén visszaszerezzük az elrablott ország-részeket. És csakugyan, angol mérnökök és építészek dirigálták a magyar munkavezetőséget, kertészeket, útépítőket, gépészeket és pallérokat. Magát a gazdát még senki sem látta. De szentül hitték, hogy láthatatlanul ott van valahol a sziget csúcsán, vagy a parton veszteglő hajók valamelyikén!

Az emberi fantázia oly nagy kedvvel keresgélte a csodálatost és félelmetest, hogy a valóságot még azok sem hitték el, akik pontosan tudták. Még a hatóságok emberei is kételkedtek az igazságban.

Annyi bizonyos, hogy a Mohácsi-sziget déli csúcsa valóságos paradicsomkertté változott, a sziget belsejétől téglakerítés zárta el, mint régente a gödöllői királyi, vagy a herceg Esterházy-féle vadaskerteket.

És újévre várták oda a titokzatos gazdát.

II.

A Mohácsi-sziget titka a szomszédos Pécs városában is élénken izgatta az emberek fantáziáját.

Sokat beszéltek erről a Bertics apó kocsmájában is.

Bertics apó kocsmája kis földszintes viskó egyetlen szobája volt. A söntés és a konyha már csak úgy hozzáragasztva, fából, vályogból és omladék kődarabokból. A viskó háttal neki-támaszkodott egy ősrégi bástyaromnak, a püspöki vár donjonjának, török várórség elpusztult tanyájának, bujdosó kurucok utolsó menedékhelyének. A korcsmát, a fából tákolt konyhát és bástyaomladékot vadszőlő futotta be s lábainál öreg fügefa birkózott az enyészettel. A fügefa majdnem örökké él, legalább is nehezen tud meghalni: ennél fogva öröktől fogva öreg. Ez benne a legszomorúbb.

- Történelmi levegő árad itt minden kődarabból, - jegyezte meg az alsóausztiai Amtmann bácsi, a telekkönyvvezető, valahányszor letelepedett a sarokasztal mellé s maga elé állítván a félliter villányit, pislogó szemével belenézett a biborcseppek szivárványába.

- Itt kuruc katonák táboroztak, - dörmögött a cseh Janicsek, börgyári könyvelő, negyvennyolcas honvéd fia, politikus, aki szódavízzel kevert könnyű bort ivott rengeteget.

Este nyolc órakor a kucséber pontosan megjelent az ivóban, égetett mandulát és pörkölt cukrot kínált, de hiába. Nem is azért jött ide, hanem, hogy leüljön kicsit a sarokba, a kemence mellé, rágyujtson a pipájára és hallgassa a vendégek beszédét. Déltirolból szakadt ide s legjobb barátja a francia Svájc-ból való fagylaltárus, nyurga, vörös, kecskeszakállas fickó, ötven év körül, de a legnagyobb szoknyavadász a környéken. Ő nem is volt a társaság rendes tagja, csak a kucséberrel együtt üldögélt a kemence mellett s annak a fülébe suttozta aznapon lejátszódott kalandjait.

- Aláoszolgálja, - köszönt a fagylaltárus, aki húsz év óta ezt az egyetlen magyar szót tudta megtanulni.

Néhány fiatal majolikaszobrász, egy elzüllött joggyakornok, szilenciumos ügyvéd, kicsapott pap telepedett néha az asztalukhoz, amelyen felül, közel a kályhához, Regen Richard, az orgonahangoló elnökölt.

Regen Richard túl volt már a hetvenen; valamikor a székesegyház karnagya volt: egyformán dirigálta a hangszeres, parádés, csengő-bongó, harsogó zenésmiséket s a Gregorian-énekkart, amely Palaestrina szerafikus melódiáit ontotta húsz apró gyermektorokból. Régen volt ez; csak Amtmann bácsi, a telekkönyvvezető emlékszik erre, aki második hegedűt játszott annak idején a városi zenekarban. Manap már csak a lejátszott zongorákat javíthatja Regen, a kócos szakállu, csapzott haju, mindig mámoros, dadogó beszédű bajor.

Regen Richardnak hívták. Gyönyörű szál ember volt valamikor, az asszonyok elvesztették a lelküket, ha megpillantották. De nem emiatt volt a város nevezetessége, hanem anyagi szépségű leánykája révén, aki akkor vesztette el édesanyját, amikor Regensburgból Pécsre költöztek a Dulánszky püspök udvarába. Harminc éve ennek! A pécsiek még emlékeznek a szőke haju, fekete szemöldökű, túlvilági szépségű gyermekre, aki a Klimó-utcából gyakran bejárt a lyceumi zenésmisékre. Regen egyszer eltűnt Pécsről és visszament a hazájába; aztán ismét felbukkant Pécsen, megtörve, előregedve, reménytelen lemondással kislánya nélkül.

Akkor megszűnt híres, legendás, irigyelt, bámult ember lenni, megszűnt, eltűnt, elfelejtődött a művész és akkor kezdődött a zongoraleckék és hangolások Regen Richardja.

Mindenki tiszteletben tartotta Regen Richard tragédiáját. Sohasem kérdezősködött senki a multjáról, aminthogy senki sem tudta, hogy az öreg zongorahangoló hol lakik, hol alussza ki mindennapos katzenjammerét, ki vasalja cérnagombos durva vászoningét, ki vigyáz zöldes-fényes kopott géhrockjára, honnan szerzi finom sárga dohányát porcellánpipájába, amelynek rövid meggyfaszára és feketeselyem bojtja kikandikál ócska felöltője zsebéből, ha véletlenül nem pöfékel a gazdája.

A Mohácsi-szigetről beszélgettek. Regen Richard nyelve megoldódott a töméntelen bortól és mesélni kezdett.

- Ha a Mohácsi-sziget új lakójáról hallok, mindig eszembe jut az én Oroszországban töltött esztendőm...

A vendégek lekönyököltek az asztalra és bámulva nézték a csillogó szemű orgonistát.

- Ott találkoztam egy csodaszép asszonnyal...

- Aha, kaland!... - sóhajtott bele a könyvelő.

A karmester legyintett.

- Ugy volt, hogy én Moszkvában hangversenyeztem... Gyönyörű idők voltak... Óriási siker... A végén odajött hozzám egy szálas, szőke, szomorúszemű úr és bemutatkozott: Birukov herceg vagyok...

- Birukov herceg!... Kérek még egy litert! - lelkesedett a könyvelő.

- Nos, hogy rövid legyek, meghívott magához egy évre. Tula kormányzóságban volt a birtoka, ott élt a felesége, akit csak titokban, morganatikus módra vett el, a családtól, az udvartól, a cártól való félelmében.

- Miért?

- Mert a felesége nem hercegnő, hanem csak egy nemes ember lánya. De nagyon szerették egymást. És szép kis gyermekük is volt, de azt valahol Páris mellett neveltették. Valósággal eltitkolták, mintha törvénytelen lett volna.

- Borzasztó!

- Borzasztó. Én is csak nagy idő múlva tudtam meg.

- Ki mondta el?

- A hercegné. Birukov hercegné. Gyönyörű asszony volt, szerelmes az urába, de határtalanul szomorú a gyermeke miatt. Csinosan zongorázott. Én is tanítottam egy esztendeig.

- Miért jut az eszébe?

- Mert az asszony mindig arról beszélt, hogy ő szeretne egy Noe bárkáját, valahol a tengeren, ahol a madár se jár. Egy olyan óriási hajót gondol, amelyben mindenki elférjen, akit ő szeret. Férje, gyermeke, atyja, anyja, rokonai, kedves cselédsége, háziállatai, madarai, lovai, kutyái, papagájai, majmai. De mind jól érezze magát. Mindenki a saját környezetében legyen. A hajó méretei egy kis dominiumnak feleljenek meg. Legyen benne kis erdő, templommal a közepén. Legyen tó, a partján pompás utak, a tóba patakok ömöljenek...

- Ekkora hajót nem lehet építeni...

- Én is ezt mondtam a hercegasszonynak. Belátta, hogy ezt még az ő tömérdek pénzükkel sem lehet megvalósítani. Legyen hát inkább egy kis sziget, valahol az Óceán közepén. Ebben megegyeztünk. És azután mindig a szigetről beszélgettünk, amelyet elneveztünk *Noe bárkájának*. Én is helyet kaptam benne. Én lettem a templom orgonistája. Egész rögeszméje lett ez a hercegasszonynak.

- Furcsa rögeszme...

- De érthető. Az ő élete úgyszólván olyan volt, mintha a tulai birtok egy nagy Noe bárkája volna. Nem járt sehova, csak évenként egyszer-kétszer a fiát meglátogatni. Aztán folyton otthon. Az ura, aki a cár tábornoka, minisztere, hadsegéde volt, az esztendő felét Szentpétervárott töltötte s olyankor az asszony vagy otthon ült a falusi kastélyban vagy a fővárosban rendezett be magának egy titkos kis Noe bárkáját. Hisz ő úgyszólván úgy élt, mint a Csendes Óceán egy ismeretlen szigetén. Mindig mondogatta is, hogy ezt az álmát, ha teheti, egyszer meg is valósítja majd.

- És megtette?

- Nem tudom. Egy év múlva én visszamentem Münchenbe. Hallottam, hogy a herceg nem-sokára meghalt... Az asszonyról nem tudok. De mindig eszembe jut, ha a Mohácsi-sziget rejtelméről beszélnek.

Regen ivott, felkelt és elhagyta a kocsmát.

- Alászolgája, - rikkantott a svájci és csillogó szemmel méregette a habzó borocskát.

A kocsmaiban aztán arról beszélgettek, hogy napról-napra nehezebb az ember élete. A bor megdrágult, az árak nőnek, hihetetlen számokat beszél a vén Bertics apó, amikor a cseht összeeszmítja. Ezüst- és nikkepénz egészen kiment a divatból. Verejtékes az ember homloka, amikor a félliter borért járó hatalmas bankókat leolvassa.

- Nem bírom tovább, - nyögte keservesen a telekkönyvvezető nagy bánatában németül, az édesanyja nyelvén.

- Én sem, - sóhajtott a börtényári könyvelő - legjobban volna elpusztulni. - És csehtül káromkodott.

A fagyaltárus bejelentette, hogy - alászolgája - visszamegy Svájcba vejéhez és leányaihoz. A kántor falura költözik öreg nagynénjéhez, akinek két tehene van és kis patakmalma.

Igy fenyegették egymást mindennap az öreg törzsvendégek, de másnapra mindegyik összeszedte valahonnan a költséget, hogy együtt borozgathassanak Bertics apó kocsmaiban.

III.

Tél közepén foglalta el titokzatos birodalmát a sziget-csúcs új földesura. Majdnem észrevétlenül érkezett. A kastély, amelyet éjjel-nappal folyó építkezéssel egy régi klastromból alakítottak át, egyszerre benépesedett. Udvarmester, kulcsár, lakájok, szobaleányok, szolgák, lovások, sofförök sűrögtek-forogtak a rezidencia körül. A legtöbbje oroszul beszélt. És a gazdát úgy emlegették: a herceg.

A herceg volt a kis birodalom fejedelme. Felesége is volt, de mindenki feje felett lebegő hatalmasság gyanánt még egy harmadik személyről is suttoztak néha. A herceg édesanyjáról, ki fenn lakik a kastély északi szárnyán. Soha senki sem látta; emberi lény csak a komornája révén érintkezhetett vele. A komornáját Zsófiának hívták. A Zsófia: ez volt az ő földi helytartója.

Maga a herceg sokszor megfordult az alattvalók között. Néha az építkezések körül látták, amint mérnökeivel és technikusaival tanácskozott. Máskor az istállókat járta és gyönyörködött a gyönyörű orosz trapperokban. Hajlott, sovány, barna ember volt; még egészen fiatal, úgy a harminc körül. Vékony bajusza hanyagul lógott le vékony, vértelen, idegesen meg-megránduló ajaka két szélén. Rendesen nyesttel bélelt, lengyelszabású bőrbundában járt, két szibériai farkaskutya között. A kutyák úgy kísérték mindenfelé, mint két fogvicsorgató, vérszomjas és gyanakvó zsandár. Lomhán, tétovázva járt; olyan volt, mintha harminc éves korára már teljesen elaggott volna. Az arcára szinte porcellánosan fehér; a szeme kék és a tekintete réveteg, de meleg, ideges, félős és zavart.

- Kegyelmességed így gondolta ezt? Tetszik ez Excellenciádnak? Hercegséged parancsol még valamit?

Folyton ezt kérdezgették tőle a görnyedő építészek és mérnökök és a herceg csak bólintott, csodálkozott, mosolygott és hálásan ismételte:

- Nagyon szép. Köszönöm. Mikor lesz kész a park?

- Ahhoz még évek kellene.

- Évek? Ez borzasztó.

- A fák nem nőnek meg egy év alatt.

- Kár.

- De azért tavasszal már egy kis eliziumi liget lesz itt. Szerencsére készen kaptunk néhány kis erdőrészletet. A természet maga is gondoskodott némi romantikáról. Mi majd segítünk neki, hogy Főmagasságod valahol a Kaukázusban érezze magát, a Kaspi-tenger partján, ahol Puskin járt és ahol a kozákok nyargalásztak szép cigánylányok után.

- Ide egy görög templomot szeretnék.

- Már meg is van a terve.

- Oda valami halastó kellene.

- Az az északi falnál lesz.

- A vadaskert? Őz, szarvas, menyét, hiúz, farkas, medve legyen a vadaskertemben.

- A vadállatok szabadon csatangolnak a sziget déli csúcsán, de olyanformán, hogy az utakat és a kastélyt meg ne közelíthessék. Mély árkok, mesterséges sziklák és régi romok benyomását keltő kőkerítések zárják őket a bükk és hárserdő sűrűjébe. Fenségednek lesz a legszebb állatkertje a világon.

- Szánútakról is gondoskodtak? A hercegnő nagyon szereti a szánkó-kirándulásokat.

A mérnökök biztosították a herceget, hogy ha megindul a havazás, itt késő márciusig repülhet a szán a sima és jól védett kőúton. Az északi fal mentén húzódik ez az út s két kilométeres pályán versenyeket tarthatnak a főmagasságú uraságok. És mialatt itt a téli sportokat űzik, - a déli szigetszcson, a pálmakert óriási csarnokaiban trópusi virágok fogják ontani nehéz, édes illatukat.

A herceg boldogan mosolygott.

És fáradtan ült be kocsijába és a kastélyba vitette magát.

A kastély egész vár volt. Egy esztendő alatt loggiák, fedett udvarok és folyosók körítették a régi szerzetesi házat. Belül öles falak és ablakfülkék; háromszoros ablakok. Az egész régi épület belsejéből kiszedték a közfalakat. Egy nagy gótikus terem lett abból: a herceg muzeuma, amelyben szobrok, képek, fegyvergyűjtemény és könyvtár kapott helyet selymek, brokátok, szőnyegek, régi butorremek között. Az egészet a föld alól melegítették: mégis a terem egy intim sarkában óriási márványkandallóban gyantás fenyőtörzsek máglyája égett. Csak a hangulat kedvéért. A gótikus ablakok üvegfestményein tarkán és rejtelmesen szűrődött át a napvilág. Ez volt a kastély átriuma, inkább templom vagy muzeum belsejéhez hasonlatos.

A nagyteremből jobbra-balra lépcsők vezettek a lakosztályhoz, amelyeket ujonnan építettek a hercegi pár és az özvegy hercegasszony kényelmére. Az első emelet egyszinten volt a nagyteremmel, amely alatt s az új épület földszintjén lakott a belső udvartartás személyzete.

IV.

Bertics apó kocsmájában nem sokáig beszélgettek a Mohácsi-szigeten letelepedett új földesúr csodálatos és titokzatos egyéniségéről. A törzsvendégek már alig beszélgettek; csak belebelesóhajtottak a füstös, gőzös, nehéz levegőbe és aggodalmas arccal kémlelték egymás szomorú ábrázatát. Regen Richard rekedt basszusa már csak a bor árának rohamos emelkedésére hördült fel néha és hiába hozták szóba olykor a tulai szép hercegnőt, a muzsikos csak lemondóan legyintett.

- Eh, ki tudja, biztosan csak álmodta az öreg, - elégedetlenkedett a bőrgyári könyvelő, aki nem tudta megbocsátani Regen Richard diszkrét hallgatóságát.

Egyikük sem sejtette, maga a karnagy sem merte volna hinni, hogy a tulai hercegnő, Alexandra Ivanovna csakugyan megvalósította fantasztikus tervét a Noe bárkájáról.

Regen Richard husz év óta nem hallott semmit a szép orosz hercegasszonyról... Alexandra Ivanovna pedig ezalatt megöregedett, a világ legszebb öreg matronája lett s ahogy elvesztette urát, ezen a nagy áron visszakapta sokat siratott, idegenbe rejtett egyetlen fiát, a törvénytelenek nevelt Szergejevics Alexejt. De hogyan kapta vissza! A fiatal herceg Párisban nevelkedett; aztán a cári gárdaezred hadapródja lett; szép, kényes, léha, szeszélyes és rosszul nevelt gyermek: a katonai fegyelmet nem bírta; elhagyta ezredét, visszament Párisba, dőzsölt, ivott, kártyázott, végigkóborolta a nyugati országok minden drága, fényűző és tivornyázó Sodomáját, összeroncsolta idegrendszerét és koravén suhanc korában már csak az alkohol és a morfin tartotta benne a lelket. Anyja, az özvegy hercegné úgy akarta visszacsalogatni az életbe, hogy nyomon követte a tékozló fiút. Együtt járták Ostendét, Montecarlót, Nizzát s itt Nizzában végre történt valami, ami a fiatal herceg életirányát jobbfelé sodorta...

Anyja és fia Nizzában a Quai Massena egy magános kis villájában laktak. Ebben a pompás, diszkrét és arisztokratikus negyedben lakott ugyanakkor egy nagyon fiatal és nagyon gazdag asszony, az északmagyarországi Müller Fritz báró özvegye. A hercegnő megismerkedett a magyar bárónéval; megtudta, hogy a báróné társalkodónője, Lomow Zsófia valamikor az ő komornája volt; ez a Lomow Zsófia vallotta magáénak az ifjú Alexej herceget, amikor a morganatikus házasság gyümölcsét még el kellett titkolni a cári udvar előtt. Lomow Zsófia aztán elárulta, hogy a fiatal báróné mérhetetlen gazdag; apja, aki most az elhalt nábob vagyonát kezeli, az angol petroleum-tröszt segítségével orosz és máramarosi nyersolajtelepek feltárásán fáradozik... a hercegné vagyona is nagyrészt az angol petroleum-tröszt részvényeiben feküdt... mi ez, ha nem a Gondviselés csodálatos ujjmutatása? És emellett a báróné még majdnem gyermek, angyalian szép, szelid, félénk, tiszta, mint egy ártatlan leány... Alexandra Ivanovna anyai szíve megérezte, hogy ezt az asszonyt az Isten küldötte Alexej számára. És Alexej, amikor megpillantotta a bárónét, igazat adott az anyai szív sugallatának...

A hercegné meglátogatta Müller Fritz özvegyét; Berta báróné először megszerette az anyát, aztán beleszeretett a szerencsétlen ifjú hercegbe. Sokáig küzdött magával. Elhunyt férjét, aki harminc évvel volt nála idősebb, bálvány gyanánt tisztelte; kis fiát, aki a roppant vagyon örököse volt, rajongva szerette. Egyszerű és naiv lelke visszariadt attól a gondolattól, hogy a maga árva kis palántáját idegen családba, idegen érdekekbe, idegen emberek bizonytalan érzéseibe ültesse át... de néhány év múlva mégis a herceg felesége lett. Ez a háború kitörése alkalmával történt. A herceg bevonult; az első ütközetek alatt megsebesült és harcképtelen lett. Férj és feleség visszavonult a tulai birtok magányába. Ekkor lépett közbe a báróné apja, Lubinszky Taddeus, a Müller-vagyon gondnoka, a keleteurópai nyersolaj-tröszt elnöke.

Az öreg lengyel langeszü, rideg, cinikus és vakmerő üzletember volt; senkit és semmit nem becsült, csak a pénzt és senkit nem szeretett, csak a leányát. Ő látta, hogy a háború első-sorban a cári Oroszországot semmisíti meg. Akárki győz, a régi zsarnoki módon kormányzott, nagy és szent Oroszország összeomlik. És vele összeomlik az arisztokrácia vagyona és a tőke hatalma. Az orosz front már az első évben megrendült; a földalatti Oroszország mozgolódni kezdett; Lubinszky Taddeus hirtelen elhatározta, hogy a petroleum-trösztöt Angliának adja át. Rávette Alexandra Ivanovna hercegnőt és a fiatal hercegnőt, hogy ők is adják el a részvényeket s adják el birtokaikat és kastélyaikat is. Tegyük mindenüket pénzzé és az aranyat helyezték el az Angol Bank páncélszekrényeibe. Ő maga is ugyanezt cselekedte a Müller-vagyon egész komplexumával. Sietnie kellett; alig hogy lebonyolította ezt az óriási tranzakciót, Oroszországban kitört a forradalom, felborult a politikai és gazdasági rend és a régi, szép, bűnös és hatalmas cári uralom szinte máról-holnapra szétmállott a forradalom roppant nyomása alatt.

De a Birukow hercegi vagyon akkor már az Angol Bank trezorjaiban feküdt s ott volt a Müller-ház töméntelen aranyértéke is.

És amikor a nagy mentési akciót befejezte, leányával együtt a hercegi családot is kiszöktette Svájcba.

Itt éltek a háború befejezéséig.

És itt jutott újra eszébe Alexandra Ivanovnáknak a Noe bárkája.

Egy csendes, hideg, virágos tavaszi estén, mind a négyen együtt ültek a hotel terraszán. A hercegnő, a fia, Berta és Lubinszky.

- Meddig tart még a háború? - kérdezte a fiatal asszony és Párisban nevelkedő kisfiára gondolt.

- Ősszel vége lesz, - jósolta a herceg.

- Az idén vagy jövőre? - kérdezte Ivanovna Alexandra, aki még mindig nagyon szép asszony volt és fejedelmi termete, ősz haja, villogó szeme még mindig megdobogtatta a nagyon fiatal és a nagyon öreg urak szívét.

- Sohasem lesz vége - morogta halkán a vén lengyel, Lubinszky Taddeus és jobbkezének csontos öt ujjával haragosan dobolt az asztalon.

- Soha?

- Soha. Soha alatt a mi életünket értem. Nemcsak az enyémet, amely a vége felé jár, hanem a tietekét is, amely csak most kezdődik, fiam.

- Túlzás, - jegyezte meg a herceg bátoritanul.

Az öregúr felcsattant.

- Mit gondoltok? Azt hiszitek, hogy az emberek milliói csak úgy, mint a hadgyakorlatokon, mikor lefűjják a játékot, szépen összecsomagolnak, hazamennek és folytatják a polgári életet ott, ahol elhagyták?

- Mit tehetnek egyebet?

- Mit? Hát felfalják egymást. A győztesek felfalják a legyőzötteket és a legyőzöttek keresik a bűnbakot, akin kiolthatják égő bosszúvágyukat. A hadvezérek és államfők békét kötnek, de a népek lelke tovább háborog. Akkor jön az igazi küzdelem a létért. A paraszt és az úr, a város és a falu, a háború vértanúi és a háború kizsákmányolói csak akkor kezdik el a maguk nagy

leszámolását az elpusztult gyárak, a felzabált kenyér, a feldúlt tűzhelyek és a benépesedett temetők felett. Vége az élet szépségének és nyugalmanak.

- Mit tegyünk tehát?

A hercegnő közbeszólt:

- Építsük fel Noe bárkáját.

A fiatal herceg nevetett.

- A mama szép, régi rögeszméje.

- A mamának tökéletes igazsága van - jegyezte meg sötéten a lengyel. - Az egész világ összedől, fenekestől felfordul minden. Elfogyott a jókedv, a becsület, az erkölcs és az erő. Vége a népek, emberek, emberi lelkek régi szép szolidaritásának. Ez a vízözön. A legmagasabb hegyeket, a trónokat és a trónokon ülő bálványokat tiz könyöknyire elborítja a vízözön szennyes hullámáradata. Semmi sem marad meg, csak az *én*. Az ego. A szubjektív ember árva, szomorú, magárahagyott önzése.

- És a család?

- Az beletartozik az ember egyéni önzésébe. A farkas is védi és szereti a kölykét. Ez az ő társadalmi önzése. Az egyén, az *én* magába olvasztja a véréből támadt vagy vérehez tapadt másik ént, a gyermeket, akiben folytatását, a szülőt, akiben eredetét, a férjet, az asszonyt, akiben örömtársát, védőjét vagy védencét látja. Az emberiség visszabomlik ilyen apró sejtekre és egy nagy bellum omnium contra omnes áll elő, mert kevés a főka és sok az eszkimó.

- Tehát?

- Építsük fel újra Noe bárkáját.

Ezen a napon született meg a négy ember lelkében a világgal, az emberiséggel, nemzetekkel és népekkel való szakítás gondolata. Azóta mindennap visszatértek erre a témára. És mivel minden nap új borzalmakat hozott, minden nap hevesebben vágyakoztak a Noe bárkája után.

Mire a békekötés napja elérkezett, már készen volt az új élet egész tervezete. A hercegi család akkor már Londonban élt és előkészítette a letelepedés, a berendezkedés, a Noe bárkájának minden technikai tervét. A helyet is kijelölték, ahol elvonulnak a vízözön elől. Ez Berta ideája volt, aki nagyon vágyott haza Magyarországra. A hercegasszonynak mindegy volt; Alexej fantáziáját inkább izgatta volna egy csendesóceáni sziget, vagy egy ausztráliai, indiai, dél-amerikai farm, de az öreg Lubinszky maga is a Duna mellé vágyott, hogy szemmel tarthassa a petroleum-tröszt keleteurópai vállalkozásait. Ezzel igazolta magát, pedig őt is csak a honvágy hevítette. A vén lengyel egészen magyarrá lett, akár csak Bertics apó törzsvendégei, a német orgonista, a cseh bőrgyári könyvelő, az olasz kucséber, vagy a francia-svájci fagylaltárus. Öntudatlanul élt benne az a meggyőződés, hogy egész Magyarország, kezdettől fogva mindig, kicsiny és nagy, letiprott és hatalmas korában mindig valami Noe bárkája volt, ahol békességben meghúzódott minden nép és minden idő menekült embere.

Igy kerültek ők a Mohácsi-sziget déli csúcsára, a Duna csendes, öreg, szürke hullámai közé.

V.

A herceg a könyvtártermen keresztülhaladva, Berta lakosztálya felé indult. Ez vadonatúj épületszárny volt, amely még a vakolat, a tapéta és a falfestés friss, nedves, enyves émelyítő szagát párologta.

- Várni kellett volna, - gondolta Alexej. - Várni kellett volna a beköltözéssel. Berta megbetegszik itt. Miért is siettünk oly nagyon?

Miért siettek? Csakugyan, a palota még csak félig kész, a szigeten járni sem lehet a gépek, fűrészek, meszesgödrök, cementöntők és állványok torlódásától... de nekik nem volt türelmük várni. Lubinszky is mindent azonnal, rögtön, még ma el akart intézni, mohón, mint egy türelmetlen gyermek.

Lubinszky türelmetlenségének egyéb oka is volt. Az öreg lengyel újra nekilátott üzleti tevékenységének. Most néhány hetet a Mohácsi-szigeten töltött, de holnap már elutazik Angliába és onnan Oroszországba, ahol a szovjet-kormánytól újból bérbe veszik a tulai petroleumterületeket. Az apa tehát talán hosszú hónapokra itthagyni leányát... Lubinszky már hetvenéves mult, ki tudja?...

A vén lengyel sokáig habozott, hogy itthagyni-e a Noe bárkáját vagy sem. Bizonyos, hogy már ráférne a nyugalom, a pihenés, az élet alkonyának csendes élvezete. Elgondolta, hogy milyen szép volna itt, a lánya jókedve és boldogsága felett örködni, örömet osztani és kapni, régi könyveket olvasgatni, szelid öreg hátszlovon baktatni a sziget útjain, vadászgatni vagy virágokat ápolni, nézegetni, emlékezni és felejteni... De nyugtalan lelke azt súgta, hogy még nem eleget cselekedett a fiatalokért. A roppant vagyon nagy részét felemésztette a számkivetettség és menekülés négy hosszú esztendeje, a sziget vételára, az építkezés, a berendezés, az elhelyezkedés... ami megmaradt, elég volna egy hitbizomány alakítására, amelynek kamataiból a Birukov-nemzetség az idők végtelenségéig rangja szerint élhet. De!...

A hölgyek lakosztályában éppen erről beszélgettek Alexandra Ivanovna, Lubinszky és Berta.

- Azért akarok újból dolgozni, - mondta éppen az aggastyán - mert a hitbizomány csak a Birukov hercegeknek elég. Nektek és a jövőbeli Birukov hercegeknek...

Berta elpirult...

Az öregúr izgatottan folytatta:

- Nem volna semmi gondunk, ha Bertának nem volna gyermeke.

- Apám!

- A kis Franz sorsa aggaszt...

A hercegnő közbeszólt:

- De hisz Berta gyermeke gazdagabb, mint mi. Az egész óriási Müller-vagyon az övé.

- De hozzáférhetetlen... Az ő vagyona felett az állam disponál... Én nem vigyázhatok rá... Mit tudom én, mi történik itt, ha én behunyom a szemem.

Berta megsimogatta az öreg ember arcát.

- Franz vagyona Angliában van. Jó helyen. Oda még a magyar kormány keze sem tud nyulni. Franz vagyonának legnagyobb része titok.

- Éppen ez a baj. Franz még csak négy éves... és én nagyon öreg ember vagyok.

Mindenki elképedt. A vén lengyel mindig úgy élt, úgy beszélt és úgy cselekedett, mintha biztos volna abban, hogy ő örökké él. Most először hallották a saját szájából, hogy ő nagyon öreg ember. Berta nyakába borult az apjának és összecsókolta a szürke, ráncos arcot. Sirt és nevetett egyszerre. Sirt, mert ebben a pillanatban hirtelen borzasztó erővel zúdult a lelkére az a gondolat, hogy az ő apja nagyon öreg ember. És nevetett, hogy az apját megvigasztalja és felderítse.

A hercegnő azonban komolyan megszólalt:

- Félek, hogy valami baj van a kis Franz vagyona körül.

Az öreg úr sértődötten felkapta a fejét:

- Baj? Hát igen. Az a baj van Franz vagyona körül, hogy én nem élek örökké...

Kinos csend követte Lubinszky szavait.

Ebben a pillanatban lépett a szobába Alexej.

A fiatal herceg nagy csokor rózsát dobott az asztalra:

- Ez a télikertből való. Nézzétek, milyen gyönyörű.

Felkapta a csokrot és szétbontotta. És a rózsákat Berta ölébe szórta boldog, gyermekes kacagással.

Csodálkozott, hogy senki sem örül az ő ujjongó örömének.

- Mi történik itten? - kérdezte megrökönyödve és ijedten huzta be finom kis fejét keskeny vállai közé. - Valami baj történt?

- Semmi, - válaszolt fáradt mosolygással a hercegnő, - habár az öreg úr mindenáron meg akar bennünket ijeszteni.

- Londonba utazom, - szólt közbe a lengyel.

- Londonba? Mikor? Miért? Hát itt hagysz bennünket?

Alexej egészen elrémült. Egyszerre eszébe jutott, hogy ő nagyon kényelmetlenül érzi majd magát az épülő Noe bárkáján.

- És mikor jössz vissza?

Lubinszky nem is a hercegnek felelt. A hölgyeknek magyarázta:

- Rendeznem kell a dolgokat.

- Én azt hittem, hogy minden rendben van, - jegyezte meg félénken a hercegné.

A lengyel ismét felpattant.

- Hogyne volna rendben. De mi lesz, ha én meghalok?

Berta szelid kék szeme könnyes lett.

- Miért emlegeted ma folyton a halált?

Lubinszky szigorúan összeráncolta homlokát.

- Mert az ember halandó. Az éjjel sokat gondoltam erre. És megdöbbenve vettem észre, hogy ezt az egy gondolatot eddig még mindig kihagytam a számadásaimból. Éltem, dolgoztam, verekedtem, ravaszkodtam, erőszakoskodtam... no, hála Istennek, nagyjában sikerült. Téged

gazdaggá tettelek, leányom, a Müller-ház veled és a gyermekeddel együtt belekerült az én üzleti könyvembe... igen, az öreg Müller Franz és fia, báró Müller Fritz vagyonával jól gazdálkodtam. A Birukov hercegével is - folytatta Alexej felé fordulva. - Ez rendben van. De Müller Fritz fiút hagyott hátra és ez a kis csecsemő majdnem kirántotta lábam alól a talajt.

- Apám! - könyörgött Berta - te nem szereted az én kis Franzomat?

- Szeretem. De sok gondom van vele. És nem tudom, mi történik, ha én meghalok. Ki veszi át az ő vagyonát?

- Én! - kiáltott izgatottan Alexej.

- Neked nem adják oda. Te idegen ember vagy.

- Hát én, - szólalt meg félénken Berta.

Lubinszky nagyot fűjt és recsegő hangja egészen elérzékenyedett.

- Hát éppen ezért megyek Londonba. A vagyon az Angol Bank és a Petroleumtröszt őrizete alatt van, de az én nevem alatt.

- A te neved alatt?

- Igen. Így tartottam helyesnek. Féltem, hogy a kiskoru Franz vagyonát idegen ember elprédálja...

- De Franznak a budapesti árvaszéknél is nagy vagyona van, - jegyezte meg Berta.

- Volt, - hördült fel a lengyel. - A dolog így történt. A kiskorú Müller báró vagyona a Müller-ház erdeiből, gyáraiból állott. Ezt eladtuk. Az illetékes hatóságok engedelmével. No, ezt te is tudod Berta. Ez négy és félmillió korona...

- De te négy és félmillió dollárért adtad el.

- Ugy van. Ebből egyötödöt vallottunk be a magyar hatóságok előtt. Ezt magyar koronában fizette a Tröszt is, erre az árvaszék tette rá a kezét. Ez Budapesten van. Négy és félmillió magyar korona... Egy kis perzsaszőnyeg ára...

- Rettenetes! - sikoltott fel Berta.

A hercegasszony közbeszólt:

- De a többi Angliában van.

- Igen - felelte a lengyel. - A többi ott van, az én nevem alatt. Ezt elloptam a kis Franztól.

- Elloptad?

- Az anyjának, Bertának. Nem lehetett másként. Csak így lehetett eltitkolni a vagyon igazi értékét. Így mentettem meg Müller Fritz özvegyének és Müller Franz bárónak három és félmillió dollárt. A pénzt a Nyersolajtröszt és az Angol Bank trezorjaiban őrzik.

- Istenem, mi lesz ebből, apám?

- Nem jól tettem, Berta? Ha nem ezt tettem volna, most Müller Franz báró vagyona a budapesti árvaszék kezelésében húszmillió korona volna... húszmillió korona... öt kis perzsaszőnyeg ára.

A fiatal herceg megrázta a vén lengyel kezét.

- Ezért megáld majd az Isten!

Lubinszky szárazon felelt:

- Remélem, hogy legalább nem büntet meg érte. De most végleges rendet kell csinálni. Londonba megyek és a vagyont átruházom...

- Franzra, - egészítette ki a mondatot Berta.

- Rád! - kiáltott az apa.

- De Franz az örökös...

- A huszmillió magyar korona örököse... De a dollárok... azok az enyéme és az én örökösöm te vagy...

Nagy, kínos, verejtékes csönd borult a négy ember lelkére. Ugy néztek fel a vén, szürkearcú, villogó szemű aggastyánra, mint egy titokzatos és félelmes varázslóra. Egyikük sem tudta, hogy mi történt itt a kis gyermek vagyonával. Az öreg úrnak mégis sikerült az, amit már első veje halálakor meg akart valósítani: a Müller-ház vagyonát a maga számára szerezte meg. Lubinszky Taddeus beleavatkozott a természet, a törvény, az emberi igazságszolgáltatás rendjébe, az Uristen jogaiba... Vajjon mi lesz ennek a vakmerő lázadásnak a következése?

VI.

Aznap éjjel a Noe bárkája lakói közül senki sem hunyta le a szemét.

Berta lelkét félelem és rossz előérzet gyötörte, szüntelen a kis fiára gondolt, aki most Párisban idegen emberek között éli leggyönyörűbb és leggyámoltalanabb éveit. Négyéves már a kis Franz és ebből a négy esztendőből négy hónapot sem ült az anyja ölében. Miért kell ennek így történni?

Ha erre gondolt, görcsös fájdalom markolta meg a szívét. Ugy érezte, hogy ilyenkor majdnem gyűlöli az apját, a makacs, kemény, szinte kegyetlen öreg urat, aki a lánya iránt való rajongó szeretetében oly ellenséges érzéssel van az unokája iránt. Hogyan, hát őket kettőjüket, anyát és gyermeket, gyermeket és unokát nem lehet egyszerre és együtt szeretni?

Berta végiggondolta a maga tragédiáját. A kis Franz a báró halála után született. Egész a születése napjáig senki sem tudta, senki sem várta az ő világrajövetelét s a nagyapa kétségbeesett, hogy a Müller-vagyon a kis Franz születése által kicsúszik Lubinszky Taddeus kezéből. Nem önzésből, nem irigységből, nem gonoszságból félt ő a kis Franztól, hanem mértéktelen és majdnem beteges apai szeretete rémült el arra a gondolatra, hogy egy későn született gyermek kiskorúsága alatt széjjelfoszlik, eladminisztrálódik az egész vagyon és ügyvédek, gyámok, hatóságok martaléka lesz. Először azt kívánta, hogy titkolják el az eljövendő örökös születését. A báró halála után Bertát Nizzába küldte, majd Drezdában egy szanatóriumban helyezte el, hogy ott idegen név alatt szülje meg gyermekét. A Müller-ház törvényes örökösét törvénytelen gyermek gyanánt akarta felneveltetni, csak hogy a vagyont ő kezelhesse, gyarapíthassa, őrizhesse tovább. Az öreg úr jót akart. Ő annyit dolgozott, nyomorgott, szenvedett a maga hosszú életében, s oly roppant örömet érzett leánya káprázatos házasságán, amely Bertát az ország leggazdagabb asszonyává tette, hogy szinte beletévelyodott ebbe a mérhetetlen szerencsébe. Rögeszméjévé vált, hogy ezt a szerencsét a Müller Fritz báró posthumus örököse halomra fogja dönteni.

Berta ellenállt. Kiállt a világ elé a báró gyermekével... Az öreg lengyel akkor majdnem belepusztult ebbe. De az örökség nem szenvedett kárt; a gyermek gyámja Lubinszky lett, aki néhány év alatt megtízszerezte a vagyont. De jött a háború és a nagyapa igazolva látta az ő aggodalmait. Menteni, ami menthető! - ezt a programot félelmetes erővel valósította meg. Ahogy leánya újból férjhez ment, új veje, Birukov herceg vagyonát is a maga hatásköre alá vonta. Most már két roppant gazdaság felett uralkodott korlátlanul. És amikor elérkezettnek látta az időt, mind a kettőt pénzzé tette, a hercegi vagyonból életjáradékot csinált, a Müller-házét pedig... Nos, igen, a Müller-ház vagyonát elsikkasztotta. Ez a vagyon most az Angol Bankban van, Lubinszky Taddeus letétjében, eltitkolva a magyar kormány, az árvaszék és a Nyersolajtröszt előtt.

Berta megborzongott. Apja szembeszállt egy országgal a maga rögeszméjének ellenállhatatlan kényszere alatt. Meglopta a saját unokáját, meglopta ezt a szegény országot... meglopta azt a sírban fekvő drága, nagy halottat.

Ugy látszik, az Isten ezt nem hagyja bosszulatlanul. Az öreg úr elvesztette hideg, józan ítélőképességét és objektivitását. Berta érezte, hogy apja itt valamit nagyon rosszul csinált. Ha már elsikkasztotta a pénzt, miért helyezte azt a maga letétjébe? Miért nem az anya vagy a fiú nevére? És ha kivitte külföldre, miért hozta vissza, újra vissza, ide Magyarországra, a magyar törvények fennhatósága alá? Bertának eszébe jutott, hogy a nagy bűnösök a büntett után

ellenállhatatlan kényszer hatása alatt felkeresik azt a helyet, ahol Isten és ember ellen elkövették a bűnt. Eszébe jutott Raszkolnikov... ah, az üldöző furiák!...

De, úgy látszik, Lubinszky most maga is észrevette a hibát. Fél a haláltól... Igen, mert akkor az Angol Banknál jelentkezni kell az örökösnek... Az örökös ő, az elhunyt leánya... Ez diplomáciai tárgyalásokra vezet és kitudódik minden...

Berta foga vacogott és oly félelem rázta meg, hogy kiugrott az ágyából, pongyolát kapott magára és átszaladt az apja hálósobájába.

Az öreg úr asztalnál ült és írt.

Észre sem vette, hogy kinyílt az ajtó.

A szobában csak egyetlen láng világított, amely koncentrált fényét a papírra vetette.

Az apa szürke, millió ránccal barázdált arca sejtelmes, ijesztő félvilágításban homályosult el. A keze sebesen járt a papíron. Görnyedt hátán és széles, leeső két vállán csak vékony fénycsík szaladt végig és az egész alakot csak konturokban rajzolta oda a barna asztal fölé. Olyan volt, mintha egy szellem hajolna a fehér papirosra.

- Apám! - suttogott Berta és odasuhant az öreg lengyel elé.

Lubinszky felrezzent.

- Berta!

- Apám, te még írsz?

- És te ébren vagy, Berta? Félsz? Beteg vagy? Baj van, Berta, az Istenért...

- Félek... Nem tudok aludni...

- Oktalanság...

- Maradhatok?

- Megfázol.

- Olyan melegem van.

- Láz?

Az öreg úr felkelt, megsimogatta Berta lángban égő arcát.

- Beszélj, kislányom, mi bajod?

- Te olyan furcsa vagy...

- Ne aggódj...

- A Franz pénze...

- A tiéd...

- De én félek...

Lubinszky felpattant.

- Ugy van jól, ahogy én csináltam.

Aztán elmosolyodott.

- Vagy attól félsz, hogy meghalok?

Berta felsikoltott.

- No, no, csak tréfáltam... De az ember halandó. És most írom a végrendeletemet.

- Apám!

- Arra az esetre, ha még ma éjjel vagy mielőtt Londonba érek... nos, ha időnek előtte meghalnék... mert ha ott vagyok, akkor már nincs szükség végrendeletre... akkor már minden a tiéd.

- De én jobb szeretném...

- Nem. Csak legyen a tied.

- Én majd Franznak adom.

Lubinszky nevetett.

- Hohó, hát olyan együgyűnek gondolod te az apádat? Hát azt hiszed, hogy már úgy megöregedtem? Nono, kislányom, ne sirj. Én tudom a kötelességemet. Én a siron túl is vigyázok ám rád. A te öreg, ráncos, gonosz apád onnan a másvilágról is folytatja zsarnokoskodását az ő kislánykája felett. Tudod hogy? Hát a három és félmillió dollár is tőke-hitbizomány lesz. Első élvezője Birukov hercegné, Lubinszky Berta. Az ő halála után a törvényes örököse... és pedig az elsőszülött fia... báró Müller Franz... az ő halála után báró Müller Franz elsőszülött fia... és így tovább, Berta... A hitbizomány ura aztán valami életjáradékot ad fiu- és nőtestvéreinek... de a tőke érinthetetlen, azt nem lehet sem elprédálni, sem elosztogatni.

Az öreg úr arca lángolt a diadal és a boldogság mámorától.

- Látod, így zsarnokoskodom én az utódaim felett.

- De jogod van-e ehhez?

- Ezért az Istennek felelek.

Berta szeméből szüntelen folydogált a könny.

- Hát, ha így akarod, apám...

Az öreg úr hangja melegen, rajongással, de erélyesen csengett.

- Igen, így akarom, lányom. Én érzem, hogy nem viszem soká. És tudom, hogy neked nincsen más támaszod, csak én.

- Ha ezt Alexej hallaná!

- Az urad szeretetreméltó, kedves, drága gyermek. De az élethez nem ért. Téged szeret és boldog... azt hiszi, hogy ennyiből áll az ember élete. És ne feledd, hogy éppen az ő példáján okulva félted a te gyermekedet is.

- Hogy érted ezt, apám?

- Nem bízom a fiatalokban. Félted a jövő generációt. Félted a gazdag és magukra hagyott örököseket. Félted azokat a gyermekeket, akik egy lágy, érzelmes, félénk és rajongó anya oldalán lépnek be az életbe. Ne feledd, hogy Alexej is a pusztulás tragikus küszöbéről fordult vissza... és hogy csak a te mennyei szerelmed hozta vissza az eleven emberek közé... vagyis csak egy anygali véletlen... És ne feledd, hogy te még magad is fiatal vagy, még vannak illúzióid, van szíved és véred és idegeid és lehetnek szenvedélyeid...

Az öreg úr itt összeharapta az ajakát.

- Eh, egyszóval én megadom neked, amit adhatok. Megadom neked azt, hogy az élet anyagi oldalával soha, soha törődnöd ne kelljen. Nagy dolog ám ez! Az emberek élete nagy részben a pénz után való hajszában merül ki. A kenyér, a gond, az állás, az üzlet, a mindennapi élet... a

tegnap adóssága, a ma gondja, a holnap réme... mily lealázó, utálatos, állati sors! Ha elgondolom, hogy az én hetvenöt esztendőm fele úgy folyt le, mint egy igavonó baromé! Mennyi szépség, tudás, jóság pocskolódik el amiatt, hogy az emberek nagyobbik részének minden élettereje, tehetsége, jóra való ösztöne, leleményessége kimerül a mindennapi kenyér után való lihegő erőlködésekben. Pfuj, undorító, méltatlan és igazságtalan embersors!

- Szegény, drága apám!

Lubinszky nagyot lélekzett.

- Te erről mitsem tudsz. De sokat tudok ám én, édes gyermekem!

- De téged is megsegített az Isten.

- A végén. Én pedig azt akarom, hogy ti soha ne tudjatok meg semmit abból, amit én szenvedtem.

- Értem.

- Nos, ezt adom én neked. Az élet egyik oldalát szépen kifényesítettem a számodra. A másik oldal a lelki dolgoké... Ebben nem lehetek a segítségére...

- A házasságomra gondolsz?

- Arra is, a fiadra is, a feleség és az anya sokféle problémájára is és ne feledd, hogy te még magad is fiatal vagy, még vannak illuzióid, van szíved és véred és idegeid és lehetnek szenvedélyeid.

- Óh, apám...

- Lehetnek...

- De én szeretem Alexejt...

- Most még úgy gondolod...

- Biztos vagyok benne.

- Ez nem elég.

- Ő is szeret engem.

- Lehetséges.

- Apám, te elrémítesz...

Az öreg lengyel megsajnálta Bertát.

- Nem bántalak, lányom. Nem akartalak bántani. Csak azt mondtam, hogy az élet nagyon rejtelmes valami. Az ember nagyon különös lény. A jövőbe nem lehet belátni.

- Gondolsz valamit?

Semmit. Én nem is értek ezekhez.

- Te is sokat szenvedtél.

- De már elfelejtettem. Nem emlékszem rá. Csak azt akartam mindezzel mondani, hogy az élet két részből áll. Egy anyagi és egy lelki félgömb teszi ki az egészet. Én csak az első rész nyugalmát, biztonságát és szépségét adhatom meg neked. De azt meg is adom. Még ha ezért keresztre feszítenek is.

Mind a ketten sírtak.

VII.

Rég elmúlt éjfél, amikor Berta visszalopódzott a hálósobájába. Az egész kastély aludt. A folyosó szőnyegei elnyelték a lépéseit. Koromsötét volt az éj, csak egy apró villanykörte világított a folyosón, egy vörös biztonsági láng arra az esetre; ha rövidzárlat vagy egyéb defektus kioltaná a villanylámpákat. Berta félni kezdett az ismeretlen miliőben. Alig néhány napja lakott itt s most csodálkozni kezdett, hogy éjszakának idején ilyen magános kirándulásra ragadtatta magát. Háború, forradalom, menekülés, Zürich, London, szállodákban, hálófülkékben, hajókabinokban töltött évek, sóvárgás a kisfia után, ez a titokzatos szigeti vadon, az apja tragikus szavai, képzelődései a halálról... ez a sok súlyos impresszió amúgy is betegre roncsolta az idegrendszerét... s most az éjszaka csendjében, amelyet csak a dunai szélről meg-megforgatott szélkakas csikorgása tört meg - hirtelen reszketni kezdett.

És eszébe jutott régi, nyugodt, önfeledt élete ott fenn a havasokon, első ura mellett, a Müller-vár vastag falai között.

Mi minden történt azóta!... Óh miért is kellett a szép, nagy, hatalmas Müller Fritznek meghalni!

Erre a gondolatra Berta rémülten rezzent össze. Mi ez? Müller Fritz jut eszébe itt, a hercegi férje mellett, apja és régi dajkája, Zsófia-Olga közelében, tiz lépésnyire az őerte rajongó drága, bölcs, erős apjától... Miért van az, hogy oly kimondhatatlanul árvának érzi magát s hiába erőlködik, hogy szép, fiatal, szerelmes urára gondoljon, aki most a paradicsomkertet építi Ádám és Éva számára a Duna hullámai között... Hogyan van az, hogy most Fritz nevét szeretné elkiáltani s őt szeretné visszahívni a másvilágról, hogy tegyen mindent meg nem történtté, ami azóta megtörtént?...

Egy pillanat alatt futott végig ez a rémület az agyán... rémület, önvád, csodálkozás és vágyódás... az agyán keresztül az ő kis árva, elhagyott, szegényke fia után és öntudatlanul felsóhajtott:

- Én édes kis fiam!

Aztán futásnak eredt. A folyosó jobbra kanyarodott. Ahogy az épületnek erre a keleti oldalára került, hirtelen éles fehérkékes fénysávot pillantott meg, amely öt lépés távolságra kettészelte a sötétvörös szőnyeget, az aranyozott barna falburkolatot és a faragott menyezetet. A hold fénynyalábja volt, amely besütött a gótikus ablakon.

Berta felsikoltott. Ugy rémlett előtte, hogy ott a fehér fényözönből egy gomolygó ködalak bontakozik ki. Egy vékony, törékeny, gömbölyű hátú ködember körvonalai.

- Szentséges Isten, az én édesapám!

Berta lába mintha belegyökerezett volna a vörös szőnyegbe. Moccanni sem tudott. Szeme kerekre meredt s úgy bámulta a mindjobban összesűrűsödő, folyton imbolygó, lengő köd-alakot, amelynek most már arca, keze, lába is határozott formát nyert; az agg Lubinszky Taddeus arcát, kezét, lábát... és az egész test mintha úszott volna a holdsugarakon, alulról felfelé, át a becsukott ablakon, ki az éjszakába...

Berta utána bámult... Az apja volt, vagy annak a képmása, eleven vagy holt ember, vagy annak az árnyéka? Körülnézett... Körülötte senki. Halálos csend. Ő reszketett és vacogott a foga. A kastély tornyában megszólalt az óra. Egy, kettő, három... mély, zengő harangütés... azután két magasabb, élesebb kongás... tehát három óra és két negyed...

- Félnégy... mondta hangtalanul és keresztet vetett magára...

Kinézett az ablakon, kereste a holdsugáron uszó emberalakot. Nem látott semmit.

Minden erejét összeszedte s bevánszorgott a szobájába. Az ágya mellett ott állott az ura.

- Berta!

- Alexej!

- Hol jársz te éjszaka?

Berta szó nélkül összeroskadott.

A herceg karjaiba kapta és lefektette az ágyba.

- Mit tettél, Berta?

- Nem tudom.

- Hol voltál?

- Az édesapámnál.

- Berta, te hazudsz!

- Alexej!

Sokáig némán, szinte megdermedve bámulták egymást. Végre Alexej kivette az óráját és komoran, lassan, szinte szótagolva megszólalt:

- Most pontosan félnégy.

- Igen. Hallottam az órát.

- Hol?

- Itt a szobám előtt.

- Mióta állsz ott?

- Most érkeztem ide. Az apámnál voltam. Tanácskoztunk. És borzalmas vízióm volt.

Alexej rémülten nézett a feleségére.

- Berta, én félek, hogy nagy szerencsétlenség szakadt ránk.

Berta felsikoltott.

- Meghalt?

- Kicsoda? - kérdezte Alexej borzalommal.

- Az apám!

A herceg rámutatott az óra számlapjára.

- Most félnégy. És én éjfél előtt tíz perccel léptem be az apád szobájába.

Berta eszelősen ismételte a szavakat.

- Éjfél előtt tíz perccel...

- Megnéztem az órát.

- Én is akkor mentem oda.

- Hova?

- Papához.

Most Alexej rémült el.

- Berta, te félrebeszélpsz!

- Esküszöm, hogy ott voltam a papánál, de téged nem láttalak.

A herceg két lépést hátrált. Önkéntelenül megborzadt ettől az asszonytól, aki egy örült vagy egy lunátikus ártatlanságával állít égbekiáltó lehetetlenségeket. Végignézett a halászápadt, remegő, kimerült asszonyon.

- Fázol?

- Borzasztóan ég az egész testem.

- Lázad van.

- Lehet. Kimerített a félelem és az izgatottság. Papa borzasztókat beszélt. De te miért mondtad, - tette hozzá szemrehányólag, - hogy te is a papánál voltál?

Alexej egy pillanatig gondolkodott. Először azt határozta el, hogy Bertát meghagyja a maga beteg képzelgésében. De aztán hirtelen lemondott erről a szándékáról. Jobb lesz, ha Bertát mindjárt az első esetről kigyógyítja holdkóros álomlátásaiból.

- Berta, te tévedsz. Te nem voltál a papánál. Ha akarod, keressük fel őt, keltsük fel s kérdezzük meg, hogy kivel beszélgetett éjféltől kettőig. Akarod?

- Nem. Én nem vagyok bolond.

- De lehet, hogy beteg vagy.

- Nem. Én mindenre tisztán emlékezem. Arra is, hogy a papa idáig követett a folyosó fordulatáig. Itt beleszivódott a holdsugárba és a holdsugarakon felúszott a fellegek közé. Ezt is világosan láttam.

Alexej majdnem sírva fakadt.

- Berta, az Istenért, te még mindig önkívületben vagy. Berta, ébredj fel. Berta!...

És odarohant a sápadt, reszkető asszonyhoz, magához szorította és az arcát csókolgatta.

- Berta, ébredj fel!

- Ébren vagyok.

- Csókolj meg.

Berta hideg száját odaérintette az ura arcához.

- Csókolj.

- Csókollak.

Alexej semmit sem érzett a csókok mámoros ízéből.

Végigsimította az asszony haját, nyakát, karjait.

- Berta, szólj, mondd, hogy megréféltél. Lásd, kimondhatatlanul megijesztettél. Egy teljes óra, nem, másfél óra óta várlak. Bejártam az összes folyosókat. Már-már fellármáztam a cselédséget. De meggondoltam. Anyámnak is szólni akartam, de nem mertem. Mit hihettek volna? Reszkettem, hogy a komornád felébred és észreveszi ezt a kínos helyzetet. Egy fiatal

férj, aki másfél óráig hiába keresi a feleségét éjnek idején, a hálósobájában. Már mindenféle örültségeket gondoltam.

- Gyanúsítottál...

- Majdnem.

- Ugyan kivel?

- Örültség. Férfiember csak a cselédség sorából alszik itt a házból...

- És mégis.

- Az ember, ha szerelmes, akkor minden képtelen, aljas és rosszhiszemű feltevésre képes. Bocsásd meg... én is visszaborzadtam a magam sötét, komisz képzelődésétől... A kápolnába is elszaladtam, hátha oda mentél imádkozni...

- Nem mernék odamenni éjjel...

- Arra is gondoltam. Vissza is szaladtam nyomban. Most értem ide. Futva jöttem. Csoda, hogy nem találkoztunk...

Alexej hirtelen felkapta a fejét. Egyszerre átvillant az agyán, hogy hátha éppen ő maga volt az, akinek átsurranó alakját Berta a holdfényben megpillantotta. Ez természetes magyarázat volna, de a látogatás az apánál... ez, szentséges Isten, rettenetes, foka a hisztériának vagy szomnambulizmusnak!

Berta felemelkedett az ágyában. Kinyújtotta kezét és felemelte vékony, fehér mutatóujját. Ünnepelesen, szomorúan, de erélyesen rászólt a hercegre:

- Alexej, térdelj le! Nagy szerencsétlenség ért valamennyiünket.

A herceg odakúszott az asszony lába elé.

- Ébredj fel, gyönyörűm.

- Ébren vagyok és józan. Tisztán gondolkodom és birtokában vagyok minden érzékszervemnek. Most már tudom, hogy mi történt velem az éjjel. Álmodtam. Fantáziáltam. De nem voltam beteg. Földöntúli hatalmak zsákmánya vagyok. Látok és érzek nyomokat, amik közönséges ember előtt rejtve vannak, vagy csak haláluk pillanatában nyilatkoznak meg. Én ma éjjel akaratomon kívül kimentem a folyosóra, hogy tanúja legyek, mint válik el az én drága apám szelleme a testtől... Én láttam, hogy bontakozik ki a lélek az ő durva testi ruhájából... Láttam, hogy először tétovázva, ködszerűen imbolyogva, aztán mindjobban összesűrűsödve felveszi égi alakját a lélek és elszáll e földről... el... el...

- Berta, ne beszélj! - könyörgött a herceg.

- Alexej, beszélék! Mert ma éjjel, három óra után két negyeddel, amikor a toronyóra három mélyet és két negyedet ütött, Alexej, mialatt te a kápolnában jártál, én mondom neked Alexej, hogy meghalt az én apám...

Berta felsikoltott és visszahanyatlott az ágy vánkosaira.

VIII.

Alexej herceg ott virrasztott a felesége ágyánál reggelig. Berta csaknem mozdulatlanul feküdt, sápadtan, de nyugodt arccal, egyenletesen pihegve a nagy kimerültségtől. Alexej először arra gondolt, hogy édesanyja után szalad; aztán Lomow Zsófiát akarta felkelteni; sokáig küzdött magában, nem volna-e kötelessége orvosért küldeni. De hová? Most jutott eszébe, hogy a Noe bárkáján nincs orvos. Arra senki sem gondolt, hogy itt valaki meg is betegedhetik. Első dolgom lesz, - tette fel magában - hogy uradalmi orvost fogadjak. Újra és újra ráhajolt Bertára és a lélekzetét leste. Az asszony mélyen, tisztán, erősen lélekzett. A pulzusát fogta s a szívére tette a kezét. Semmi rendkívüli. A teste nem volt túlságosan meleg; Berta látszólag jóízűen, mélyen szendergett, mint egy egészséges gyermek.

A herceg kissé megnyugodott. Valószínűleg többet evett a kelleténél s az apja komoly szavai is felizgatták szegényt. Hiszen még valóságos gyermek. Nem csoda. Rosszat álmodott. Öntudatlan állapotban felkelt, az apjához akart menni, mert róla álmodott. Utközben félig felébredt, megijedt, egy kis enyhe idegsokkot kapott és vizionált. Ennyi az egész. Vele is megtörtént ez kisgyermekkorában.

Alexej az ágy szélén ült és ahogy gondolkozott, a vékony, halvány szájaszéle öntudatlanul reszketett. Néha suttogva egy-egy szót mondott ki:

- Azért mégis nagy baj... Kár volt... Nem így képzeltem a Noe bárkáját... Hiába, ügyefogyott, gyámoltalan teremtés az ember. És a természet nagyon kegyetlen. Tegnap például milyen csúf idő volt. Az időjárást nem lehet bérbevenni; esőt, szelet, hideget, meleget nem lehet kormányozni. És az egészséget sem. Mi lesz, ha kiderül, hogy Berta epileptikus vagy hisztérikus, vagy holdkóros? Ez rettenetes volna. Akkor az egész Noe bárkája nem ér semmit, akkor az egész élet hiábavaló, gyalázatos teher.

A herceg szíve hevesen dobogott és tehetetlen dühvel mérlegelte ezeket a sötét eshetőségeket. De egy idő múltán hirtelen megenyhültek az arcvonásai.

Berta az utóbbi években Zürichben és Londonban sokat foglalkozott spiritizmussal. Mindenáron médium szeretett volna lenni és ettől a szándékától csak a legnagyobb erővel lehetett őt visszatartani. Berta sokszor hallotta, hogy kiválasztott médiumok gyakran látják, mint hagyja el a lélek a testet a halál pillanatában. És sokszor mondta, hogy első férje a halála után következő időkben neki is gyakran megjelent. Az bizonyos, hogy Bertára még most is nagy hatással van a báró... A férfi oly erős egyéniség volt és Berta oly fiatalon került ennek az egyéniségnek a hatása alá... nem csoda, hogy még most is tart a szuggessziója.

Alexej éles fájdalmat érzett a szívében. Berta túlságosan sokat foglalkozik a gyermeke apjával. Nem meri bevallani, de bizonyos, hogy a spiritizmus is azért érdekli, mert szeretne újra érintkezésbe jönni a halott szellemével.

- Eh, botorság! - mondta félhangosan a herceg s újra Berta fölé hajolt.

Berta ajka gyengén megmozdult.

Mintha valamit mondani akarna.

A herceg az asszony ajkához tartotta a fülét.

Halk sóhaj.

A férfi szíve hevesen dobogott.

- Azt ízenem neki...

Ezt a három szót tudta kivenni Berta elhaló sóhajtásából. Még jobban megfeszítette érzékeit és szemével, szájával, fülével egyszerre próbálta felfogni az alvó suttogását.

- A viszontlátásra... Köszönöm...

Aztán olyan nyelven következett néhány szó, amelyet Alexej nem értett. Majd ismét két szó németül.

- Megmentettem őt.

Alexej visszatartotta a lélekzetét.

- Örökké... Bocsáss meg... Soha...

Tovább nem merte hallgatni. Felállt és kettőt hátralépett.

- De hiszen ez borzasztó, - gondolta kétségbeesve. - Ez az asszony apja szellemével beszél és általa első urának küld üzenetet... Nincs jogom tovább hallgatni, de nincs is bátorságom... Elég... Berta nem szeret engem.

Alexej az ágy lábánál levő karosszékbe ült és azon töprengett, hogy mitévő legyen. Így aztán az egész élet összeomlott. Berta beteg és nem is szereti őt. Az egész házasságnak semmi értelme, az egész életnek semmi szépsége. Vége mindennek. A boldogságnak, a nyugalomnak, az élet szeretetének... Vége...

Tovább nem tudott jutni töprengésében. Még azt sem tudta elhatározni, Bertának vagy az édesanyjának, vagy apósának szóljon a mai éjszaka borzalmairól. Talán legokosabb volna titokban tartani az egészet. Ha felébred, Berta bizonyára elfelejti vagy letagadja álmát és hallucinációit. Végre is az ember nem felelős azért, amit idegrendszere művel az akarat és öntudat ellenőrzése nélkül. Berta halálra rémül, vagy a színlelés és képmutatás fegyvereivel kénytelen védekezni. Meg az is lehet, hogy öntudatos állapotában sértetlen és mindenekfelett való a hozzá való szerelme. Eddig nem is volt oka kétségeskedni és panaszkodni soha. Jó, tehát nem szól senkinek. De hogy bírja ki ő maga ezt a szörnyű titkot? Hogy tudja ő majd megcsókolni, karja közé zárni, szerelmesen becézgetni azt az asszonyt, aki állandóan csalja. Csalja? Hát csalás az, ha egy asszony a második férje oldalán az elsőről álmodik?

Alexej összererezett.

És ki tudja, miket álmodik? Örökké... bocsáss meg... soha... ezt suttogta Berta vértelen ajka. Nem azt jelenti-e, hogy Berta még most is Müller bárót szereti, örökre szereti. Bocsánatot kér, hogy újra férjhez ment és megígéri neki, hogy a gyermeke apját többé nem csalja meg soha...

- Eh, én is örült vagyok - szégyelte el magát Alexej és megrázta vállait. - Egy lázban delirizáló beteg szavait nincs jogom féltékenyen és rosszhiszeműen félremagyarázni. Ki tudja, miről álmodik.

E pillanatban Berta megmozdult az ágyban.

Alexej elpirult és Bertához ugrott.

- Berta... jól vagy, édes szívem?

Berta kerekre nyílt szemmel körülnézett és csodálkozva kérdezte az urát:

- Alexej, hogy kerülsz te ide?

- Rég itt vagyok, szívem...

- Még az este jöttél?
- Az éjszaka.
- Miért nem keltettél fel?
- Sajnálalak.
- Pedig jól tetted volna. Oly rosszat álmodtam.
- Mit? - kérdezte Alexej remegve a felindulástól és félelemtől.
- Nem tudom tisztán. Nagy zürzavar. Franz apjáról álmodtam.
- Hála Isten, hogy bevallja - gondolta magában a herceg boldogan.

Berta kéretlenül folytatta:

- Fritz a kicsikét követelte rajtam.
- Szemrehányást tett?
- Igen. Azt mondta, hogy én kivettem őt, elhagytam, eltaszítottam magamtól, mint egy kis lelencet. Én védekeztem. Bocsánatot kértem. És megfogadtam, hogy nem fogom elhagyni soha...

Alexej karjai közé kapta feleségét és majd megfojtotta szerelmes csókjaival.

*

Délelőtt 10 óra felé arra ébredtek, hogy erőlyesen kopognak az ajtón.

- Mi az? - suttogta félösen Berta és kiugrott az ágyból. Felhúzta a rollót.

A keleti ablakon csak úgy dőlt be a napsugár. Gyönyörű télvégi reggel volt. Az átlátszó fényes levegőben a szlavoniai hegyekig el lehetett látni. Bertát valósággal átvilágította a sugárözön. A házaspár roppant zavarban volt. Ki lehet az, aki a hálósoba ajtaján csengetés előtt kopogtatni mer?

A kopogtatás megismétlődött, sőt valaki be is szólt a dupla ajtón át.

- Berta!
 - Mama! - kiáltott a herceg és rohant az ajtóhoz.
- Az ajtóban Ivanovna Alexandra állt.
- Mi történt az Istenért? - kérdezte a herceg.
 - A papa? - sikoltotta Berta.
 - Igen, - felelt szomorúan a hercegnő és két kezébe vette menyé halálsápadt arcát.
 - Meghalt? - hördült fel Alexej.
 - Az Isten akaratából.

A fiatal herceg keresztet vetett magára. Berta lerogyott egy székre és keservesen sírt.

- Tudtam, tudtam, - zokogott csendesen - én már az éjjel tudtam.
- Álmodtad?
- Nem tudom, de láttam, hogy mint hagyta el a lélek...

Felöltöztek és átmentek az öreg úr hálósobájába.

Lubinszky Taddeus mellett Lomow Zsófia virrasztott.

- Hirtelen érte a halál.

- Agyvérzés?

- Igen. Hetvenkétéves volt. Az Isten nyugosztalja. Nagy életet élt.

A herceg megrendülve állt a halott ember mellett.

- Az éjjel még semmi baja... Itt voltam nála éjfélről kettőig. A végrendeletét írta.

- Már érezte a halált...

- Nem tudott elmenni Londonba...

- Ettől félt nagyon.

Lomow Zsófia felkelt és intézkedett, hogy a halottat kiterítsék és ravatalra tegyék.

Berta a szoba sarkában ült és csendesen imádkozott. Nem sírt.

- Így akarta az Isten.

- Áldassék az ő neve - tette hozzá a hercegnő.

- Most majd elmegyek a fiamért - sóhajtott Berta.

- Igen.

- Temetése után rögtön.

- Igen.

Alexandra Ivanovna arra gondolt, hogy Berta a maga nagy fájdalmában expiálni akarja a fia ellen elkövetett bűnt. A bűnt, amit elsősorban a halott követett el a kis gyermek ellen... s amelyben ők valamennyien bűnrészesek voltak. A halál, vagy a nagy szorongatások pillanatában mindenki vezekelni és jóvátenni akar. Mindenki bűnbocsánat és kegyelem után áhítozik. Ez az egyetlen vigasztalása.

Alexej pedig az éjszakai szörnyű kalandra gondolt. Berta megérezte apja tragédiáját. Most már soha többé nem lehet vele elhitetni, hogy az ápolgatás logikus lélektani következménye volt az öreg úr esti beszélgetésének. Lubinszky Taddeus tegnap este már érezte a halál közeledését. Azért beszélt róla s azért készítette el a végrendeletét is. Ez volt az oka Berta rémlátásainak... de, jaj, Berta egész életében babonás hittel hiszi majd, hogy ő látta apja szellemét kiválni a testből... Borzasztó csapás ez. Berta amúgy is hajlamos a képzelődésre és a babonára. Az idegrendszer gyenge, a szervezete törékeny. Istenem, mi lesz ebből idővel!

De Berta nyugodt volt. Szent belenyugvással gyászolta az apját s csak azt ismételgette, hogy elhozatja fiát.

- Szabad? - kérdezte bágyadtan az urát.

- Én sohasem elleneztem - felelte szeretettel a herceg.

- Köszönöm. Bocsásd meg, hogy kételkedtem benned.

- Óh.

- Én nem hagyom el őt soha.

- Soha.

- Te is szeretni fogod?

- Mint a magamét.

- A tiéd.

- A mienk.

Az öreg lengyel ott feküdt az ágyon, halálos fehéren, halálos mozdulatlanul.

Csoda, hogy ilyen emberek is meg tudnak halni.

Ez volt az első temetés a Noe bárkájából... A halottat a kastély kápolnájában temették el. Pécsről hozattak papot és orgonistát. Az orgonistát Regen Richardnak hívták. A hercegnő a szertartás után mind a kettőnek megköszönte a végtisztességet. Regen fátyolos szeme beleakadt Alexandra Ivanovna könnyes tekintetébe.

- Regen Richard? - kérdezte halk csodálkozással a bemutatkozáskor. - Mintha ezt a nevet hallottam volna valahol. Művész úr magyar?

- Bajor vagyok... München, Regensburg...

- Valami koncerten hallottam...

- Tula...

- Ah! - villant meg a hercegnő szeme. - Ön járt a tulai kormányzóságban.

- Birukov herceg karmestere voltam.

Regen borzasztóan dadogott. És vörös, gyulladássos szemét törölgette. A hercegnő szánakozva nézte a szegény öreg művészt.

- Micsoda véletlen - sóhajtotta és kétszeresen érezte az elmulás és a lassu enyészet tragikumát.

IX.

Lubinszky Taddeus végrendelete szerint az ő bárhol található minden ingó és ingatlan vagyonának kizárólagos örököse: leánya, Alexej Szergievics Birukov herceg felesége, Lubinszky Berta.

Ez volt a lényege az öreg lengyel végakarátának, amelyet halála éjszakáján írt lázas sietséggel, éjfél után három óra körül vejével, a fiatal herceggel történt beszélgetése után. A végrendeletben útbaigazítások is voltak arra nézve, hogy a részvények, értékpapírok, arany- és pénzletétek hol találhatók.

Berta vergődő lelke megborzadt ettől a végrendelettől.

- Ez nem az ő vagyona, - mondta a hercegasszonynak és Alexejnek, akik kijelentették, hogy nyomban Londonba kell utazniok az örökség átvételére.

A hercegasszony észrevette, hogy ez a kínos téma izgatja a fiatalokat.

- Mindegy - szólt közbe szeliden. - Végeredményben úgyis a kis Franzé lesz minden. Édes atyád úgy akarta, hogy te rendelkezéssel a vagyon felett, nem pedig az árvaszék: ennyi az egész.

- Mi a teendő? - kérdezte gyámoltalanul Berta.

- Elmegyünk Londonba és igazoljuk jogaidat az örökség átvételére.

- És hitbizományt alapítunk, ahogy ő akarta!

- Igen.

- Nem sokáig élvezhettük a Noe bárkája paradicsomi nyugalomát - jegyezte meg keserűen a herceg.

- Majd visszajövünk, - vigasztalta az anyja.

- Gyűlölöm a hivatalos herce-hurcákat. Mégis csak jobb lett volna, ha a Csendes-oceán valamelyik szigetére bújtunk volna el. Nem így képzeltem a dolgot.

- Miért?

A herceg lihegve beszélt:

- Ugy képzeltem, hogy senkihez és semmihez semmi közünk többé. Hogy igazán úgy élünk, mint Ádám és Éva a paradicsomban. Vagy ahogy a görög istenek éltek az Olympuson. Utálom az embereket, akik az ő ostoba törvényeikkel, paragrafusaikkal, formalitásaikkal jönnek s beleütik az orrukot a mi privát ügyeinkbe.

- Majd elvégzik az ügyvédek.

- Hát akkor maradjunk itthon.

- Nem lehet.

- Jaj. Én úgy szeretnék pihenni.

A hercegasszony szomorúan nézte a fiát. Eszébe jutott az a temérdek fájdalom, amit ez az egzaltált, pazar és beteg gyermek okozott az ő anyai szívének. A párisi, montecarlo-i és nizzai kártya-éjszakák, a morfin- és alkoholrohamok, az öngyilkossági kísérletek, az örvényező kétségbeesések és tomboló tivornyák, amelyekben Alexej legénykora eltelt... úgy látszik, most

beállt a nagy reakció, Alexej fáradt és neuraszteniás nyugtalansággal fél minden megmozdulástól.

A fiatal herceg még egyszer megkérdezte:

- Ügyvéd nem intézheti el?

- Nem.

- Berta is velünk jön?

- Hisz ő az örökös.

- És Párisba is megyünk?

Berta megszólalt:

- A fiamért.

Alexandra Ivanovna észrevette, hogy erre a szóra Alexej arca megrándul és a szeméből gyűlöletes sötét fény lobban ki...

...Elutaztak. Londonban a Nyersolaj-Tröszt igazgatósága s az Angol Bank előtt bemutatták az öreg úr végrendeletét. Az iratokat rendben találták. Megállapították, hogy Lubinszky Taddeus lengyel állampolgár volt, de élete végén Magyarországon honosította magát. A leánya abban az időben Müller Fritz báró özvegye volt s mint ilyen, szintén magyar állampolgár. Ügyvédek tanácskoztak.

- De most Birukov herceg felesége.

- Most tehát orosz állampolgárságot nyert.

- Tehát?

- Értesíteni kell az örökösödésről a magyar és az orosz államhatóságokat.

- Miért? - kérdezte a herceg ügyvédje.

- Mert az örökös személyazonosságát igazolni kell.

- Itt vannak az iratok.

- Azokhoz - bocsánat - jogtalan úton is hozzá lehet jutni. El lehet képzelni. S nekünk körültekintően kell eljárni. Be kell tartani a szabályokat. Nagy összegről van szó. Azonkívül a hercegnő őexcellenciája életjáradék formájában hitbizományt akar alapítani. Ezt sem intézhetjük el a magyar kormány nélkül.

Berta ügyvédje nagy előadást tartott a dolog nehézségeiről.

Az angol jogászok csökönyösek voltak.

- Egyszerű formalitások. A végrendelet hibátlan. Csak a személyazonosság igazolásáról és a hitbizományként kezelendő életjáradék jóváhagyásáról van szó. A magyar követség majd gyorsan elintézi.

A követségen jól ismerték Müller Fritz báró özvegyét. Ismerték Lubinszky Taddeust is, a Nyersolaj-Tröszt magyarországi üzleteit is, de úgy tudták, hogy minden vagyon a kiskoru örököst, Müller Fritz bárót illeti.

- A kiskoru báró öröksége a budapesti árvaszék kezelése alatt áll.

- Hát honnan származik az óriási Lubinszky-vagyon?

Ez a kérdés katasztrofális súllyal nehezedett Birukov hercegék lelkére. Alexej ideggörcsöket kapott. Berta egész éjjel sírt.

- Nem kell a pénz! Hagyjanak békén. A fiamat akarom - jajveszékelt kétségbeesetten.

Valamennyien látták, hogy az öreg lengyel számítása összedőlt. Ők nem tudják igazolni a Lubinszky-vagyon eredetét. A magyar kormány egy-kettőre látni fogja, hogy itt tulajdonképpen Müller Fritz báró hagyatékáról van szó, amelyet a gyám, Lubinszky Taddeus a maga számára elsikkasztott. És nyomban ráteszi kezét a milliókra.

Az átkínlódott éjszaka után Berta kijelentette Alexandra Ivanovna és Alexej előtt:

- Engem már nem bánt az ügy anyagi oldala. A vagyon a fiamé. Ez az Isten, a természet és a társadalom igazságszolgáltatása. Nekem csak az fáj, hogy édesapám emléke beszennyeződött.

A hercegnő összeharapta az ajakát.

Alexej indulatosan felkiáltott:

- Történjék, aminek történni kell.

- Mit tegyünk?

- El innen! Elég volt a meghurcoltatásból. Gyűlölöm az egész Lubinszky-ügyet. Menjünk vissza a Noé bárkájára.

És újra sírógörcsöt kapott.

Az ügyvéd is közbeszólt:

- A hagyaték felett az angol bíróság ítél. Az ítélet kétséges. Minden az Olaj-Tröszt magatartásától függ. El tudom képzelni, hogy a Tröszt az elhunyt Lubinszky Taddeus mellé áll és igazolni fogja, hogy a három és félmillió dollár volt vezérigazgatója jogos magántulajdona volt.

- De ha nem? - kérdezte aggódva Alexandra Ivanovna.

- Akkor a magyar kormány a kiskoru báró javára foglalja le a hagyatékot. De ez sem szerencsétlenség. Az anyának a gyermek nagykorúságáig haszonélvezeti joga van...

- De a hitbizomány?

- Ez a magyar kormány jogi belátásától függ.

Alexej közbeszólt:

- Elég! A lényeg az, hogy Bertának nincs vagyona, hogy minden a báró fiáé... hogy...

A herceg észrevette, hogy nincsenek egyedül. Barátságtalanul szólt az ügyvédhez:

- Köszönöm. Mára elég volt. Holnap kéretni fogjuk.

Berta, Alexej és Ivanovna Alexandra magukra maradtak. Tétován néztek szét, mindegyikük félt a másik pillantásától.

És mind a három érezte, hogy egy kis gyermek árnya telepedett közéjük és ők nem mernek szólni; ha szólnának, jóvátehetetlenül megbántanák egymást. A kis gyermek árnyékán keresztül.

X.

Bertics apó kocsmája napról-napra csendesebb és néptelenebb. A társaság megfogyatkozott. Igaz, hogy Regen Richard, aki az öreg Lubinszky halála után a Noé bárkája orgonistája lett, nagyon előkelően és divatosan öltözködött, finom szivarokat szívott, de siralmasabban dadogott, mint valaha s emiatt napokon át nem lehetett hallani a hangját, majdnem egész nap a kocsmában üldögélt, de ez is azt jelentette csak, hogy a Noé bárkája üres és Birukov hercegék a nagyvilágot járják. Regen dollárban kapta a fizetését s ő volt az asztal bőkezű mecénása. Ez nagy tekintélyt adott s ha vitába bonyolódott a társaság, a kipirult, verejtékes, lángoló arcok Regen felé fordultak s az öreg zongorista friss tekintete végigsiklott a veszekedőkön.

- No! - szólt borízü, mély basszusán s felemelte háromdecis, nehéz, vastag poharát.

Koccintottak, ittak és megkönnyebbülten tértek át más beszélgetésre.

De a gyári szobrászok egyszerre csak kimaradtak. A gyár beszüntette a munkát és művészt, korongost, csiszolót, mázolót, gépészt, napszámost szélnék eresztett. Az egyik szobrász beállt pénzbeszedőnek egy borkereskedőhöz, a másik felcsapott pincérnek.

A kántor falura készült a nénjéhez, aki parasztmódra gazdálkodott néhány sovány magyar holdon. A börtényári könyvelő bútorait elárverezték a hitelezők.

- Elszéled az egész úri társaság, - jajgatott a svájci - alászolgája, mindenki itthagya a kocsmát.

- Búcsubankettot kellene tartani - indítványozta, az ügyvéd.

Valamennyien összegyűltek a füstös, meleg, sötét ivóban. Nyár kellős közepe járta. A vadgesztenyefák már csupaszon álltak a bástya előtt, mint lerongyolódott, kiaszott öreg koldusok a temető kapujában. A fügefa görbe, bütykös, barna ágain nem csillogott már a szivárgó nedvesség: utolsó cseppjét is elkönnyezte már rajtuk a halódó vénség. Kiszáradt a gyepek a bástya tövében. Szürke kavics, por, szemét, lerágott csontok, szétmállott konyhahulladék takarta a kuglizót s a filagóriát, amelyet régen sötétkék futóvirág takart el az utca kíváncsi szeme elől, már tavaly feltüzelt a kocsmáros.

A szobában füstölt a petróleumlámpa. Sercegett, pattogott, kicsiket lobbant, nehéz szagot terjesztett; megköhögtette az öreg tüdőket. A kocsmáros öt liter bort tett az asztalra; egy üveg villányit, egy dörgicseit, egy fehér karcost, egy liter hegyhátit, egy szódavizest.

- Ez az egész. Nincs több. Ha ez elfogyott, alászolgája. Fizetni nem kell.

Nagynehezen köhögte ki ezt a kocsmáros. Bertics apó sirt.

- Alászolgája, - jajgatott a francia.

Halkan sóhajtoztak. Ittak.

- Ennek is a háború az oka, - szólt keservesen a kucséber. - Se narancs, se datolya, semmi. Paar oder unpaar? - ki hall ma már ilyent?

- Paar oder unpaar, - motyogta önfeledten Regen és feltette, hogy mint elnök, szép beszédet intéz az asztaltársasághoz. De meggondolta magát. Félt, hogy túlságosan dadog. Lehajtotta fejét és arra gondolt, hogy holnap ő is visszautazik Regensburgba még egyszer megnézni a dómot, ahol első nagy diadalát aratta és aztán lefekszik és meghal.

- Hej kocsmáros, - kurjantott a kántor. - Még egy féllitert abból a dörgicseiből!

Mindenki nevetett.

- Száz itce bort!

- Bertics apó!

- Alászolgája!

Ezt a francia mondta. Kivette tárcáját és nagy bankókat teregetett maga elé.

- Hol van Bertics apó? - kérdezte hirtelen meghökkenéssel a fiatal szobrász, aki pénzbeszedőnek állott egy borkereskedőhöz.

- Az ám, megszökött az öreg a vendégei elől, - méltatlankodott a telekkönyvvezető.

- Hej, vén szerb cimbora, merre jársz? - kiáltottak összevissza valamennyien és kitódultak a konyhába.

Ábel is utánuk lépdelt sötét, félős, izgatott előérzettel.

- Bertics apó!

- Jézus! - kiáltott fel fogvacogva a fiatal szobrász, két kezével befogta a szemét és hangos zokogásra fakadt. A kucséber felhördült és kiszaladt a konyha ajtaján.

Ábelt az ájulás környékezte.

Bertics apó ott feküdt a tűzhely mellett rozoga, keskeny ágyán, ingújjra vetkőzve, kezeit egymásba kulcsolva, hanyatt, mint ahogy a ravatalon szokás. Feje felett fakesztyén függő pléhfeszület és nagy pirosszemű, öreg rózsafüzér.

Az öreg kocsmárosban már cseppnyi élet sem melegített. Hideg volt, fehér, csendes, elszánt halott, aki belenyugodott az enyészetbe, miután az utolsó öt litert felszolgált vendégeinek.

- Fizetni nem kell: ez volt az utolsó szava, - dadogta eszelősen a telekkönyvvezető.

- Az Isten fizesse meg neki, - sóhajtott a kántor és gépiesen imára rezdült a szájaszéle.

A nyomorult petróleumlámpa utolsót lobbant és sötét lett ívóban, söntésben, konyhában. A telekkönyvvezető gyufát gyújtott és kalapját kereste a szögön.

- Igaza van neki. Nem lehet tovább.

- Alászolgája, - hebegett ijedten a francia és letérdelt az ágy elé. Ezt az egyetlen magyar szót tudta megtanulni és most megtisztelte vele halott barátját, pártfogóját, gazdáját s vele az egész országot, ahol húszesztendeig élt vidám kocsmái henyézésben.

Mindannyian hazasompolyogtak.

Regen, ahogy fújtatós tüdejével felbaktatott a hegyre, lemondón ismételtette:

- Nem. Nem megyek a Noe bárkájára. Nem érdemes. Pfuj, de nyomorult ez az egész élet.

Mire beért a háza kertjébe, megrögződött benne az elhatározás.

- Itt hagyok mindent. Nem is kell a pénzük.

Amikor benn feküdt az ágyában, megbékélt a sorssal. Jó. Az ember úgyis meghal, akár van pénze, híre, dicsősége, akár nincs...

- Alászolgája, - jutott eszébe a francia fagyaltárús búcsúzása, elmosolyodott, falnak fordult és Isten nevében mély álomba merült.

XI.

Berta Párisba utazott és magához vette a kisfiát. Amikor szívére szorította a négyéves erős, ürge, feketeszemű kis Franzot, magában megfogadta, hogy soha semmiféle hatalom nem fogja tőle elválasztani. De a gyermek semmi örömet nem mutatott a viszontlátás felett. Kerekre nyílt, ijedt szemmel bámult a lihegő, suttogó, hizelgő idegen asszonyra, aki a fulladásig ölelte és csókolgatta őt. Az intézetben megtanították arra, hogy egyszer majd eljön hozzá egy előkelő, finom, fiatal hölgy, akit mamának kell szólítani és akinek meg kell csókolni a kezét. Erre valamennyi intézeti gyereket megtanították s csakugyan, néha-néha megjelent egy-egy előkelő dáma s valamelyik gyermeket sírva, vijjogva, nevetgélve félholtra szorongatta. A kis Franz büszke volt nagyon, hogy ma ő a nap hőse. Finom cukrok, játékszerek és gyönyörű új ruhák fokozták az eset ünnepélyességét. Néhány percig határozottan szórakoztatta őt az a hölgy, akit mamának kell szólítani és szívesen csókolt meg az ajándékokat osztó szép, puha, fehér kezét. De aztán szeretett volna kis pajtásaihoz szaladni és eldicsekedni nekik a játékaival. Berta nem engedte. Ez untatta és türelmetlenné tette a fiúcskát.

- Szeretnék kimenni.

- Hova?

- A játszóterembe.

Berta kesernyésen nevetett. A társalgóban ketten voltak csak az intézeti dajkán és Berta komornáján kívül. A maitresse megmagyarázta:

- A kicsike játszani alkar.

- De ma velem játszol, szívem, - szólt a kis fiára Berta.

- Nem akarok, - húzta félre piros kis száját a gyermek.

- Miért nem? Hiszen egy éve már, hogy nem láttál. Azóta elfelejtettél?

- El, - felelte dacosan a kis Franz.

- Elfelejtetted a mamát? Talán már nem is szereted?

- Nem.

Berta felszisszent.

Az ápolónő és a komorna hangosan nevettek.

- Ilyenek a fiúk, - jegyezte meg az intézeti dajka - a lányok sokkal melegebbek.

De Bertát ez nem tudta megvígasztalni. Az eszével ő is megállapította, hogy a négyesztendő gyermek fél és idegenkedik az ismeretlen hölgytől, még akkor is, ha azt mamának kell hívni... Átlátta, hogy ez a csöpp embercsemete nem is tudja, hogy mi az a mama. De a szíve mégis elszorult. Ő úgy képzelte, hogy Franzban rögtön felébred az ösztön, az anya és a gyermek között való menyei szerelem lángja már a találkozásnál kilobban és az egész világ, az ő minden játékszerével, minden, minden pajkos, fiús hajlamával együtt nyomban közönyös és idegen lesz neki, ha megizleli az anyai csókot... És az első vallomás, amit a fia ajkairól hallott, úgy hangzott, hogy... nem... nem szereti a mamát.

Berta majdnem sírt. Sértődötten, dacosan, remegő hangon szólt a kis gyermekre:

- Jó, hát csak menj... csak hagyd itt a szegény mamát.

Franz elszaladt. A dajka megkapta a gyermek karját és visszafordította.

- Csókolj szépen kezét.

A fiúcska elpityeredett.

- Nem.

- Miért nem?

- Csak.

Berta könnyörögve nézett a dajkára.

- Engedje szegényt.

Egy pillanatra olyan keserűség szaladt fel a szívébe, hogy el szeretne volna kiáltani magát:

- Eredj csak... nem is kell, hogy szeress... menj a pajtásaid közé...

Olyasvalamit érzett, mint egy visszataszított, megbántott szerelmes. De aztán minden dac és sértődöttség fájdalomba és önvádba fulladt. - Én vagyok az oka - gyötörte magát szörnyű szemrehányással. - Én fosztottam meg magamat és őt a családi élet boldog melegétől, az anya és gyermek egymáshoztapadó, intim, játékos, bohókás, bizalmas életközösségének édes kéjétől... én vagyok az oka, én vagyok a bűnös, én felelek ezért az Uristen előtt.

Leroskadt egy székre és a távozó gyermek után bámult. A maitresse kiosont a társalgóból, a komorna tiszteletteljesen visszavonult egy ablak fülkéjébe.

Berta meggörnyedve ült ott és a szívére nyomta a kezét, amely még nedves volt a fiúcska csókjától.

- Igen, én vagyok az oka - ismételte magában szüntelen. - Gyáva és kegyetlen voltam és amikor Alexej felesége lettem, lemondtam a kis Franz neveltetéséről... Igaz, hogy a svájci és londoni élet... az új házasság... a zaklatott, ideges, nyugtalan vándorlás... az elhelyezkedés temérdek gondja nem lett volna megfelelő miliő az ő számára, de nekem mégsem lett volna szabad őt kitaszítanom... óh, jóvá tudom-e ezt tenni valaha!?...

*

Berta Nizzába vitte gyermekét. Ellenállhatatlan vágy kergette oda, ahol a kis Franzot a szíve alatt hordozta. Ujra látni akarta a kék tengert, a régi város szűk és árnyas utcáit, ahol annyit csatangolt özvegysege első hónapjaiban. Az öreg Boulevard du Midin, a Paillon torkolatánál az elhagyott gyermekek menhelye körül, ahol valamikor az ő férjét, Szergievics Alexejt is nevelték, újra eszébe jutott minden régi kín, minden tusakodás, a gyász és az ujjáéledő, valójában legelső szerelem érzései között. Néhány hónapos özvegy volt ekkor... négy esztendővel ezelőtt. Szíve alatt megholt urának, a nagy, hatalmas bárónak gyermekét hordozta, a báróét, aki őt a polgári szegénységből emelte magához s akit egy gyermek vagy egy rabszolgaleány hódolatával bámult, szeretett, csodált, de sohasem csókolt a vér, az idegek, a szenvedély eszeveszett szerelmével... Özvegy volt, gyászolt, mintha az apját vagy a nevelő nagybácsiját vesztette volna el és ott a tenger kék partján ismerte meg a fiatal orosz herceget, aki felébresztette benne a szerelem félnék és tétova kis démonát... nem tehet róla, akkor úgy érezte, hogy ez szörnyű bűn, most úgy érzi, hogy kissé korán lett hűtlen a báró emlékéhez... de mindegy, nem lehet meg nem történtté tenni a megtörténtekeket, ő felesége lett a hercegnek, alig hogy a kis Franz a világra jött. Nos, a herceg anyjának, Alexandra Ivanovnáknak és az ő apjának akarata volt, hogy a kis bárót ne vigyék az új családba... ők tudták, hogy ez Alexejnek fájdalmat okozna, hogy ez megbontaná az új élet harmóniáját... ezt el is hitte nekik és így

történt, hogy ahogy megkapta, nyomban el is vesztette az ő gyönyörű, édes, szerelmes magzatát...

Berta megesküdt, hogy jóvá tesz mindent, amit elmulasztott, hogy az anyai gyengeség minden emberfeletti találékonyságával kárpótolja őt az elvesztett négy esztendőért.

Berta türelmetlenül számolgatta a napokat. Alexejt várta, aki Londonból Nizzába hozza a híreket az örökség sorsa felől. De nem a milliók dolga idegesítette. Azzal már leszámolt, hogy szegény jó apja, álmai nem teljesednek: ő nem lesz Európa leggazdagabb asszonya. Sőt még gazdag sem lesz. De ez nem okoz neki fájdalmat. Ő nem vágyik semmire és senkire, csak a Noe bárkájára és Franzra. Érezte, hogy a Noe bárkája csak most kapja meg igazi rendeltetését és értelmét. Mire visszamennek, valószínűleg már kész lesz a kis földi paradicsom. És az az ő fia paradicsomkertje lesz. Télikert, park, a vadak sűrű ligete, játszótér, a napsütéses déli erkély, a toronyszoba, az ő budoárja, a kis villamos körvasút a félsziget partján, ponny-ló, zebrafogat, korcsolya- és tennispálya, mind, mind az ő kedvének, szeszélyének, szórakozásának áll rendelkezésére. A fantázia minden csodavárását ki fogja elégíteni. Összesűríti ott az élet minden szépségét és a gyermeki lélek minden szenzációját. És ez lesz az ő számára is a legnagyobb szenzáció. Ott fogja nevelni egész felnőtt férfikoráig, hogy távoltartsa tőle az élet minden durvaságát és veszedelmét. Odahoz majd a kis Franznak feleséget is, majd ő választja ki azt az Évát, aki Ádám életpárja lesz. És ők úgy fognak ott élni, mint az első emberpár. Nem baj, ha Franz szegény lesz... ott a Noe bárkája... és ez elég...

- Elég? - kérdezte magától hirtelen felocsudva álmodozásából. - Hiszen a Noe bárkája nem hoz jövedelmet, sőt, az csak költséget okoz, temérdek pénzt emészt, egy egész kis ország költségvetésével dolgozik...

És a pénz, amelyből a roppant kiadásokat fedezik?

Az Birukov hercege... Alexej Szergievicsé... az ő uráé...

És Alexej nem atyja az ő gyermekének.

Vajjon hogy fogadja Alexej azt a tervet, hogy a Noe bárkája az elszegényedett kis báró uradalma legyen. Igaz, hogy Alexej jó lélek, szerelmes és önfeláldozó férj... és akkor, azon a borzasztó reggelen, amikor apját halva találták az íróasztala mellett, szent fogadással magáénak vallotta az ő kis gyermekét... de vajjon évek múlva, ha a szerelem elpárolog és ha Alexejnek magának is lesznek gyermekei...

Ezért várta Berta oly nyugtalan idegességgel Alexej megérkezését. A herceg oly furcsán viselkedett Londonban, amikor a hagyatékról volt szó... Berta alig várta, hogy szemébe nézhessen az urának: vajjon mi van abban a két fátyolos, réveteg, egzaltált szembe beleírva Franz jövődjé felől?

Alexej azt írta, hogy szerdán este érkezik. Calaisból táviratilag értesítette, hogy útban van és szerdán okvetlenül itt lesz. Párisból újra sürgöny jött, hogy Alexandra Ivanovna pár napig ott marad, de Alexej betartja a pontos terminust. Ma csütörtök. Tegnap egész nap várta. Semmi hír. Lehet, hogy Alexej is Párisban maradt, de akkor illetet volna arról értesíteni... Sem Alexej, sem sürgöny. Uristen, mi történhetett?

Berta agyában rémképek rajzolódtak ki. Alexej vonata kisiklott... de erről írnának a lapok, vagy legalább is sürgöny jött volna Nizzába... Alexej Párisban töltötte az éjszakát és elfeledkezett magáról... de az éjjeli vonattal azért megjöhetett volna...

Berta szívébe éles fájdalom hasított. Alexej megcsalta? Alexej könnyüvére ifjú volt, még most sincs harminc éves... Páris... a kísértés, a félvilág... az alkohol... Alexej! Ah, ez kétségbeejtő volna! - sikoltott fel Berta és behunyta szemeit, kezébe temette az arcát és borzongott a félelemtől és féltékenységtől.

Ha ez is lehetséges, akkor inkább legyen vasuti szerencsétlenség vagy betegség... jaj, Istenem, a legnagyobb katasztrófa az volna, ha Alexej megcsalta volna őt.

Berta hirtelen felöltözködött. Gyermekeit meg sem nézte. Komornájának meg sem mondta, hova megy, csak az autóját rendelte a villa elé.

És néhány perc múlva az állomás felé robogott. Ott lihegve kérdezősködött.

- Megjött a párisi vonat?

- Ma reggel 4 és fél órakor.

- Birukov herceg megérkezett?

- Nem ismerjük őexcellenciáját.

- Nem volt útközben valami baj?

- Semmi.

Berta szégyenkezve visszaült a gépkocsiba.

- Akkor megcsalt - gondolta magában kétségbeesve és felbőszülve az elképzelt szörnyű meggyalázottság miatt.

A tengerpartra vitette magát.

Ahogy a strand mellett végigszáguldott, ájuldozó rosszulletet érzett. Megállította az autót. Kiszállt, a strandra vánszorgott és leült a padra. A soffőr csodálkozva nézett úrnője után.

Berta körülnézett és ijedten vette észre, hogy azon a helyen ül, ahol négy esztendővel ezelőtt Alexej szerelmet vallott neki egy éjszakai kártyacsata után. Igen, itt ült ő akkor is és Alexej mámorosan és félőrülten jött a Casino Municipáléból, édesanyjával. Alexandra Ivanovnával... Autón jöttek. Alexej maga vezette a kocsit és morfintól, alkoholtól, kártyától elcsigázott idegrendszere megbomlott és az autót belevitte a tenger hullámaiba. Valahogy kievickéltek a vízből, az anya hazament, a fiatal herceg megpillantotta őt, kijózanodott és akkor, azon a rettentő reggelen vallotta meg neki, hogy nélküle nem tud tovább élni és ő az egyetlen, aki vissza tudja adni őt az egészségnek, az életnek, az örömnak, a nyugalomnak, a boldogságnak...

Itt volt, ezen a helyen, talán éppen ezen a padon ült... és akkor a szíve alatt hordta még a magzatát, aki most bizonyára boldogan alussza otthon az angyalok reggeli álmát... ő pedig itt őrjöng azon való gyötrő félelmében, hogy Alexej megcsalta.

És akkor nem gondolt az ő nagy, hatalmas, erős urára, aki csak néhány hónapja hagyta özvegyen. A szíve alatt volt a gyermeke és ő végighallgatta egy beteg, morfinista, degenerált suhanc vallomásait. Lehetséges az? Ő volt az? Ő volt, a kis Franz anyja... és az a dadogó, véresszemű, egzaltált beszédű, tivornyákban és pusztító szenvedélyekben elcsigázott kártyás Alexej volt, az ő mostani ura?

Szentséges Isten, de bonyolult zürzavar, érthetetlen káosz ez az élet!

És most, ki tudja, hogy feledkezett meg róla ez a fiatal, esendő, gyermekesen beszámíthatatlan Alexej.

Berta lehorgasztott fővel ült a padon és tágranyilt szemmel a vörössárga homokba bámult, anélkül, hogy valamit látna.

Egyszerre valami megnyugtató érzés suhant át a lelkén.

- Nem lehet, hogy Alexej megcsalt volna engem. Rémképeket látok. Annyi az egész, hogy félttem a kis Franzot. Aggódom érte és félek, hogy Alexej nem fogja szeretni. Ennyi az egész. Ezért vagyok olyan izgatott. Új élet kezdődik. Alexandra Ivanovna, Alexej és Franz együtt: nem tudom, hogy nem lesz-e ebből baj. De ma már megtudom. Alexej biztosan megérkezik. Eléje vezetem a fiamat. És belenézek mind a kettejük szemébe. És akkor mindent fogok tudni. Mit is gyötröm magam? Elmegyek haza. A legközelebbi vonat egy órán belül itt lesz. És itt lesz Alexej.

Berta felemelkedett és az autó felé indult. Meglepetve látta, hogy a soffőr egy karcsu, elegáns, magas termetű előkelő úr előtt hajlong és feléje mutogat.

A férfi megfordult.

Berta nem hitt a szemének.

- Alexej!

- Berta!

Az asszony majdnem elájult. Hirtelen eszébe jutott, hogy a báró halála óta sokszor volt látomása és hallucinációja. Akkor is... amikor az apja meghalt... Azóta is gyakran álmodik, félöntudatában alakokat lát és szavakat hall... bizonyos, hogy most is csalódnak az érzékszervei... nem lehet az, hogy Alexej itt van, hiszen a legutolsó vonat félőtkor érkezett és a legközelebbi csak egy óra múlva jön. Berta reszketni kezdett. Azon erőlködött, hogy kitalálja: ébren van-e vagy álmodik? Éjszaka van-e vagy nappal? Ágyában van-e vagy valami misztikus erő kivitte a tengerpartra...

De a fantom tulságos hevesen kiáltott, feléje szaladt és a karjaiba zárta.

- Berta, hogy kerülsz te ide?

- Alexej, te vagy?

- Mit csodálkozol?

- Mikor jöttél?

- Jőjj, ülj a kocsiba. Menjünk.

- Hová?

- Hát haza. Hozzád.

Berta nem is tudta, mi történik vele. Öntudatlanul beült az autóba és odasimult az urához. Az autó megindult és gyors iramban száguldott a Quai Massena felé.

XII.

Szótlanul léptek Berta szobájába.

A herceg fáradtan ereszkedett le egy karosszékre.

- Üljön le - kérte a feleségét.

Berta izgatottan felkiáltott:

- Hol volt, Alexej?

- Üljön le, kérem - könyörgött a férfi. - Így nem tudok beszélni. Különben nem is beszélek. Fáradt vagyok.

Alexej csakugyan szálnalmas volt gyűrött, kimerült, tétova, szinte megható elesettségében.

- Mikor jött? - kérdezte hosszú szünet után Berta.

- Tegnap este.

- És?

- Nem tudok beszélni. Kérek egy csésze teát. Nem, inkább kávé kérek. Vagy egy pohár likört.

- Alexej, mi történt magával?

- Játszottam.

- Szentséges Ég! - sikoltott fel Berta és felugrott. - Alexej, maga megfogadta...

- Meg.

- Hogy soha életében...

- Igen.

- Már Londonban is kártyázott?

- Nem.

- Párisban kezdte?

- Nem. Csak itt jutott eszembe. Amikor megláttam a Casinot. Látja, Berta, miért hívott ide...

Alexej ezt oly siralmasan mondta, hogy Berta megsajnálta. De aztán eszébe jutott, hogy ezzel a herceg tulajdonképpen ő rá akarja áttolni a felelősséget. Ez felbőszítette. Végigmérte férjét és gúnyosan nevetett.

- Hát elég, hogy egy kártyabarlangot megpillantson és elfelejtse feleségét, önmagát, a fogadalmát, a becsületét?

- Elég! - kiáltotta durván a herceg - sértegetni nem hagyom magam. Rossz nem vagyok, csak nagyon szerencsétlen... Berta... majd, ha beszélni tudok...

- Menjen aludni.

- Nem tudok... Izgatott vagyok...

- Akkor ne igyék kávé és likört.

- Bevegyek egy pantopont? - kérdezte együgyűen és félénken a herceg.

Berta tekintete végigvágott az elcsigázott ember szenvedő, vonagló, halálsápadt arcán.

- Miattam azt is megteheti... - válaszolt könnyörtelenül.

A herceg kissé összeszedte magát. Felállt, kiegyenesedett és pathetikusan a szívére tette a kezét.

- Nem. Esküszöm, hogy nem. De kérem, legyen hozzám jó. Ha szeret... Szeret?

Berta csodálkozva nézett rá. Ha ebben a pillanatban felelni kellene erre a kérdésre...

Alexej újra magába roskadt. Sokáig hallgatott, egyszerre csak nagy erőfeszítéssel kilökte magából:

- Egy milliót vesztettem...

Berta összecsapta a kezét.

- Alexej! Mit tettél! Tönkretetted magad! Óh Istenem, óh, én Istenem!

A hercegné sírt és jajveszékelt, a herceg csodálkozó, gyermekes arccal bámulta a kétségbeesett asszonyt.

- Te persze azt hiszed, hogy dollárban vesztettem. Nem. Frankban. Svájci frankban... Egy-millió svájci frank... Azért is érdemes így kétségbeesni?

Berta nem tudta, sajnálja, vagy gyűlölje a férjét. Ránézett Alexejre és elrémülve látta, hogy a fiatal, szép, de fonnyadt arc bárgyú nevetéssel vonaglik. Mintha Alexej büszke volna arra, hogy csak svájci frankban vesztett. Berta szíve elfacsarodott és keményen, hidegen, élesen kérdezte:

- Annyi pénz volt magánál?

- Nem.

- Csekk?

- Az sem.

- Hát?

- Névjegy. Holnap kell fizetnem.

- És honnan veszi holnap?

- Sürgönyözök a mamának.

- Hova?

- Párisba.

- És neki van?

Alexej nagy szemet meresztett.

- A Birukov hercegek nem jönnek zavarba egy rongyos svájci millió miatt.

Berta szomorúan ingatta a fejét.

- A Birukov hercegeknek életjáradékuk van és ami tőkéjük még szabad, az kell a Noe bárkájára...

A herceg felcsattant:

- Első a becsület!

Erre a nagy és szónokias frázisra görcsös kacagással válaszolt az asszony.

- A becsület? Alexej Szergievicsnek a becsület az első.

- Mit akar ezzel mondani?

- Azt, hogy miért nem gondolt a becsületre, amikor kiszállt a nizzai pályaudvaron? Miért ment akkor a Casinoba, ahelyett, hogy a feleségét kereste volna fel? Miért nem jutott eszébe a becsülete akkor, amikor a démon bevonszolta a játéktermekbe?

- A játék még nem becstelenség.

- De becstelenség, ha az ember megfogadta...

- Igen.

- És becstelenség, amikor az embert a felesége várja...

- Ez igaz.

- És becstelenség, amikor az ember olyan pénzt veszít el...

- No, milyen pénzt? - kiáltott közbe dühösen és dacosan a herceg.

- Amit nem áll módjában előteremteni...

Alexej meghökkent.

- Hogy érted ezt, Berta?

- Alexandra Ivanovnáknak nincs pénze.

- Kölcsönt vesz...

- Huszonnégy óra alatt.

- Uzsorástól?

- Ha másként nem lehet...

Berta leroskadott és jajveszékelve tördelte a kezét.

- Elvesztünk Alexej! Maga újra a könnyelmű, léha, adósságcsináló gárdatiszt... Maga nem férj, maga nem szeret engem, sem az anyját, sem az Istent... maga elveszít valamennyiünket.

A herceg odament Bertához és kérlelni kezdte:

- Berta, édes kis szívem, ne vegye úgy a lelkére a dolgot. Nem olyan nagy összeg ez... Mama majd előkeríti... Egy sor gyöngy... valami kis ékszer... egy millió svájci frank... csekélység... Nem ez fáj nekem, hanem az, hogy magát megbántottam. A millió? Az semmi. Legalább tanultam. Megundorodtam. Már nem is gondolok rá. De az kimondhatatlanul fáj, hogy vétkeztem ellened.

Berta elérzékenyedett.

- Nekem is az fáj.

- Meg tudsz-e bocsájtani?

- Miért tetted, Alexej?

- Miért? - kiáltotta Alexej. - Hát hallgass ide, Berta. Én nem így képzeltem a mi életünket.

- Szent Isten...

- Egész másképpen gondoltam. Én meg akartam pihenni ebben a házasságban. Én azt hittem, hogy vége a vergődésnek, amelybe egész fiatal életem belefult. Én azt hittem, hogy vége a lelki remegésnek, a félelmeknek, a kétségeknek és lelkiismeretfurdalásoknak, amik végigkorbácsolták Alexej Szergievicset attól kezdve, hogy öntudatra ébredt.

- Nem értelek, Alexej.

- Én azt hittem, hogy végre elérkezik az idő, amikor minden úgy igaz, ahogy van.

- Talányokban beszélsz.

- Hogy én igazán Alexej Szergievics Birukov herceg vagyok. Hogy én csakugyan az vagyok, aminek érzem magamat. Embernek, férfinak, úrnak, akit szeretnek, becsülnék, kímélnék, tiszteletben tartanak, akit magukkal egyenrangúnak tartanak azok, akik körülvesznek: az anyám, a feleségem, az embertársaim...

- Félrebeszélsz, Alexej!

- Tudom, mit beszélek, Berta. Én még most sem vagyok senki. Vagy ha vagyok valaki, azt a valakit szégyenlem, sajnálom és megvetem. A hercegasszony fia vagyok. Egy morganatikus házasság gyümölcse. Gondnokság alatt álló kiskoru fia az anyámnak, nem pedig a hatalmas Birukov Szergej hercegnek, a cár kamarásának és hadsegédjének. Egy évjáradékon tengődő gyámolt; ügyvédek és bankárok prédája, a hitbizomány tehetetlen haszonélvezője, egy kitartott, de vasfegyelem alatt álló, akaratától és szabadságától megfosztott senki, egy báb, egy szerény, semmibevett tagja a családnak, aki egy fillér felett sem rendelkezik...

- Alexej, hát mit akarsz? - kiáltott megdöbbenve Berta.

- Mit? Semmit. Ugyis hiába akarok. Mama, meg te, meg a te megboldogult apád már mindent elintéztetek helyettem...

- De te is úgy akartad.

- Én semmit sem akartam.

- A mohácsi szigetet.

- Oda is ti dugtatok engem. Akárcsak a zergéket, a mókusokat és a papagájokat. Egy szép, aranyos kalitkát készíttettetek nekem, egy nagy, márványos és oszlopos börtönt építtettetek nekem...

Berta kétségbeesve nézett az urára. Ez az ember megtévelyledt!

- Alexej, az Istenért, fékezd meg magadat. Fáradt vagy és izgatott. Nem tudod, mit beszélsz és mit akarsz. Eredj, aludjál, majd én elintézem mamával a dolgot.

- Mit?

- A milliót.

Alexej keserűen nevetett.

- A tékozló fiú dolgát majd rendbehozzátok? Köszönöm. Még ezt sem szabad magamnak elintéznem? Jó. Hát intézd el a mamával. De én nem fekszem le aludni. Én nem vagyok álmos. Én még játszani akarok. Hiszen kis gyermek vagyok, ugy-e édes kis anyuskám?

Berta megsajnálta a vergődő embert.

- Alexej, ne bánts magad, drága Alexejem! Én nem bántlak, nem akartalak gúnyolni vagy sérteni. Te igazán fáradt vagy. Aludd ki magad és holnap elhagyjuk Nizzát.

- Előbb rendezni kell az adósságomat.

- Azt majd rendezem én. Eladok egy briliánsot. Hiszen oly sok cifra ékszer hever a táskámban...
 - Nem is szólsz mamának?
 - Nem.
 - Köszönöm. De azért nem vagyok nyugodt. Látom, jó szived van és sajnálsz engem, Berta. Meg tudsz bocsátani és áldozatkész vagy. Miért?
 - Mert szeretlek.
 - Nem. Csak mert nagylelkű vagy és...
 - Semmi és. Szeretlek.
 - Nem szeretsz. Te már kiábrándultál belőlem.
 - Alexej!
 - Ugy van. Meguntál. Közönyös lettél s csak gyengéd elnézés van benned. Nem is gyengédség, csak kötelességtudás.
 - A feleséged vagyok.
 - Tisztességből.
 - Szerelemből.
- Alexej szomorúan ingatta fejét.
- Szó sincs már szerelemről. Te már nem érzed, hogy nem tudnál nélkülem élni.
 - Ah!
 - Én pedig folyton azt érzem. Te Berta, most jutott valami eszembe. Mi már nem szeretjük egymást.
- Berta nevetett.
- Szép vallomás.
 - Ugy van. Nem szeretjük, sőt egy kicsit már gyűlöljük is magunkat és egymást.
 - Te úgy érzed?
 - Tudom. Csakhogy nagy különbség van a két gyűlölet között. Te gyűlölsz, mert már nem szeretsz, én gyűlöllek, mert nem tudlak nem szeretni, Berta.
 - Örültségeket beszélsz.
 - Soha nem voltam annyira az eszemnél, mint most. Egész tisztán látom a dolgokat. Te már érzed, hogy nélkülem szebb, jobb, nyugodtabb és boldogabb lett volna az életed. Én pedig érzem, hogy nem tudok nélküled élni. Ez a különbség. Mert én csak benned, csak általad, csak neked élek és a kenyér, a levegő, az álom, az egészség sem kell nélküled. Lehet, hogy ez betegség. Szerelmi neuraszténia. Lehet, hogy ez a tehetetlen, elkényeztetett, improduktív, önmagával meghasonlott ember menekülése az egyetlenséghez, ami betölti, igazolja, kíváncsossá és élvezhetővé teszi az életét. Ugy látszik, az én életemnek nincs más célja, programja, rendeltetése és értelme, mint te. A te szerelmed. A te karjaid közt elhaló sóhaj. A te szépséged csodálata. A te szeszélyeid szolgálata és tűrése. A te lábad előtt való megsemmisülés.
 - És ez felbőszít... - mondta utána halkán az asszony.
- Alexej felegyenesedett és szilárd hangon felelte:

- Igen. De tudod-e, hogy miért? Mert érzem, hogy te nem vagy úgy, mint én. Hogy a szerelmünkben nincs meg a kölcsönösség egyensúlya. Hogy én hiába égek el... te... te... nem tudsz engem a máglyára követni.

- Biztos vagy ebben? - kérdezte Berta kéjes vágyával a kegyetlenségnek.

- Biztos. Te már nem szeretsz engem. Sőt nem is vagy hű hozzám.

- Alexej! - sikoltotta Berta. - Te durva vagy és elment az eszed.

A herceg oda sem hallgatott.

Vad haraggal folytatta a mondatot:

- Megcsalsz, mert mást szeretsz.

- Ember!

- No, nem testileg értem. De nem messze állsz tőle. Mert csak azért vagy hű és tiszta, mert...

- Elég. Nem hallgatlak tovább! Eszelősségedben meggyalázod a feleségedet, magadat és a józan észet. Hiszen alkalmam sem volna. Egészen egyedül vagyok, soha emberrel nem beszélek, nem is vágyom arra, hogy még valaha valaki asszonyszámba vegyen, kerülöm az embereket, azért szeretem úgy a Noe bárkáját is... itt is úgy élek, mintha pusztta, lakatlan, senkiszigetén volnék... Alexej... te is tudod ezt és ha mégis gyanúsítani mersz, akkor ez vagy elmebaj, vagy tudatos tettetés, ürügy a szakításra...

Alexej búsan legyintett.

- Ne védelmezd magad. Hiszen nem vádollak.

- Hát?

- Csak panaszkodtam. Azt mondtam, hogy...

- Nem szeretlek.

- Úgy van.

- És hogy megcsallak...

- Igen.

- De hát kivel, az Istenért?

- A gyermeked apjával - nyögte ki Alexej.

Berta leroskadt a székre és mereven bámult a rozsdabarna szőnyeg arabeszkjeire. Mélységes csend szakadt a két ember lelkére. Berta úgy érezte, hogy valami szörnyű szakadék támadt most közte és Alexej között. Alexej féltékeny a halottra s ebben igaza is van. Alexejnek joga van féltékenykedni, mert Berta sokszor rajtakapta magát, hogy összehasonlításokat tesz... Ez pedig a hűtlenség kezdete... Igaz, ő túlságosan sokat gondol a gyermeke apjára... És ilyenkor nemcsak bánatot, de megbánást is érez... És Alexejt szégyenli a hatalmas Müller Fritz előtt... De nem gondolta, hogy Alexej azt tudja...

Percek multak el és egyikük sem szólt. De látszott rajtuk, hogy így némán, megdermedve és reszketve is égő szenvedéllyel vitatkoztak. A férfi érezte, hogy ő nem tudja betölteni az asszony lelkét. Berta most még küzködik magával. Tiszta és szemérmes lelke titkolja, hogy már nem szereti őt. Titkolja, de nem tudja eltitkolni. Minden szavából, minden mozdulatából, szemének minden pillantásából kisugárzik, hogy ő nem tudja Bertát kielégíteni. Nos, mi lesz ennek a vége? Berta majd talál valakit, aki jobban hasonlít a gyermeke apjához, mint ő.

Berta Alexejt vádolta magában. Alexej eltávolította tőle a gyermekét és ezáltal mesterségesen létesített egy területet, ahol nem járhattak, nem gondolkodhattak és nem érezhettek egyet. Ő szereti a fiát és úgy gondolta, hogy ezt a szeretetet össze lehet forrasztani a szerelmével... Alexej nem engedte. A két érzés birokra kelt egymással. Ha Franzira gondolt, nem volt szabad Alexejre gondolnia. Nem természetes-e, ha ilyenformán Franzi mellett az apja jutott eszébe? Mindennek Alexej az oka.

Alexej végre megszólalt.

- Nos, igazam van, Berta?

- Nincs.

A herceg keserűen mosolygott.

- Nem gondolsz már a báróra?

- Csak a fiamra gondolok.

- Én is sokat gondolok rá.

- De haraggal.

- Nem. Csak fájdalommal.

- Miért fáj neked Franzi?

- Mert van.

Berta sírva fakadt.

- Gonosz vagy.

- Csak szerencsétlen. Lásd, én nem mondom, hogy te rossz vagy hozzám, Berta. Sőt túlságosan jó vagy. De ez is csak azért van, mert expiálni akarod az ellenem elkövetett bűnt.

- Micsoda bűnt!? - suttogta dühös, rekedt hörgéssel az asszony.

- Hogy Franzi a világon van.

- Ez bűn?

- Az én szememben igen.

- Hát ezt nem tudom és nem is akarom jóvátenni soha - felelt dacos göggel Berta.

- Tudom. És ez az én tragédiám. Erre gondoltam az este, amikor megérkeztem Nizzába. És ezért nem siettem hozzád. Nem merem. Félttem.

- Franzitól?

- Franzitól és tőled. És még valakitől.

- Ugyan!

- A kis Franzi apjától.

Berta elérzékenyedett.

- Alexej, édes, kis bolond gyermekem. Ha tudnád, hogy mit szenvedek most!

- És ha te tudnád, hogy mit szenvedek én!

Berta odacsúszott Alexej térdére.

Megcsókolták egymást.

XIII.

Bertics apót nagy dísszel temették. Utolsó útjára a bőrgyári zenekar is kivonult és egész úton fujta a gyászindulót. A dobokat gyászposztóval vonták be s a kürtök úgy recsegték, mintha el-el csuklanának a sírástól. A koporsó után a vén korcsmáros családja ballagott: az ügyvéd, a kántor, a bőrgyári könyvelő, a kucséber, a fagylaltárus és valamennyinek könnyezett a szeme.

Regen Richard hátul, az asszonyok összevissza tömegében bujt el és végigköhögte az egész temetést. Egész úton egy másik temetésre gondolt, amely húsz évvel ezelőtt vonult itt végig a lejtős utcákon. Az ő lányát temették akkor, a világszép Klementint...

Hajh, hajh!

Azóta Regen Richard nem gondolt annak a bizonyos kantaténak, a Lóth kantatéjának a megírására. Azóta nem volt érdemes dolgozni, gondolkozni, remélni és vágyakozni a dicsőségre. Klementin volt az ő gényusa, szerelme, élete célja és bizodalma. Gyönyörű volt és ő úgy féltette az élet szennyes érintésétől. És elrejtette az emberek tekintete elől. Jól tette? Nem. Klementin elsovadt, megrútult, belebetegedett ebbe a nagy féltésbe. És elpusztult. Meghalt. Ezen az utcán kísérték ki őt is utolsó útjára...

Regen úgy érezte, hogy azóta semmi sem történt. Klementin tegnap halt meg s most van a temetése. De nemcsak Klementint, de saját magát is most hantolják el. Nem megy vissza többé a Noe bárkájára. Nem orgonál többé. Nem hangol többé zongorát. Lefekszik ő is, mint Bertics apó s meghal.

Bizonyos, hogy nem bírja tovább. Most felkeresi Klementina sírját és mellette kinéz egy jó helyet. Jó lesz, ha halóporában egész közel kerül hozzá, legalább vigyázni fog rá.

A temetési menet befordult a nagy téglakapun, amelynek homlokán felirat hirdeti, hogy: Feltámadunk.

A kántor előrefutott a pap mellé, hogy kiénekelje szegény barátját. Tenorszekund hangja felszárnnyalt és úgy zengett végig a ravatalozó ház boltívein, mint egy finom ezüst kürt.

- Sohasem énekelt ilyen gyönyörűen - súgtak össze a gyászoló asszonyok. És sírtak.

- Ez a hattyudala - gondolta magában Regen -, ez sem tud többé egy rendes bét kívágni.

A pap imádkozott, az ügyvéd gyászbeszédet mondott, a temetőőr, bizonyos Remeisz bácsi, megcsendítette a lélekharangot.

A temetésnek vége volt, szétszéledt a közönség, a fagylaltárus jobbra-balra köszöntgetett.

- Alászolgája!

És büszkén, ünnepélyesen mutatott az asztaltársaság koszorújára.

Regen a lánya sírjához vánszorgott.

Alig akadt rá. Fű és folyondár befonta, elborította, a föld besüppedt a kőkerítés között és a márványkereszt féloldalra billent. A megkopott aranyozású feliratból alig lehetett kibetűzni:

Klementina.

- Régen nem jártam itt - vádolta magát a karmester és e pillanatban borzasztóan meggyűlölte magát. Hogyan van az, hogy az ember így elfelejti a halottat? Onnan van, hogy az élet olyan nehéz. Csak magunkkal vagyunk elfoglalva. A legnyomorultabb ember a legelfoglaltabb. Az

nem ér rá jónak, gyengédnek, kegyeletesnek lenni és díszíteni az élők életét és a halottak sírját. Borzasztó dolog ez.

Ott állt a lánya sírja mellett és ideges szemmel bámult a meggörbült keresztre. És százszor, meg százszor elolvasta:

Klementina.

Neki már mindegy. Ő már boldog. De jó, ha az ember már túl van ezen az életen. Lám, senki sem boldog. Birukov hercegné... a herceg... a visói nábob leánya... mindenki boldogtalan. Csak az öreg lengyel, a gonosz vén csont, a rideg, fukar, számító, kegyetlen Lubinszky, az boldog. Mert már meghalt. De élete végén az is boldogtalan volt. Látta, hogy tönkretette leánya életét. Akárcsak én magam - gondolta hozzá Regen Richard lelkiismeretfurdalással. Hogyan van az, hogy az ember azt sem képes boldoggá tenni, azt az egyetlen egyet sem, akit úgy szeret, mint ő szerette Klementint és Lubinszky Bertát? Hogyan van az, hogy apa anya nem tudja gyermeke sorsát a kezében tartani? Hogy minél jobban félti, védi, becézgeti, annál mélyebbre taszítja a szerencsétlenségbe? Lubinszky Bertát, a hercegné Alexejt, ő Klementinát döntötte kárhozatba. Mindenki így jár, aki túlságosan szereti a gyermekét? Hát a gyermek sorsa már az apja-anyja sorsában meg van pecsételve? Pedig mindenki jót akar. De jószándékkal van kikövezve a pokol országútja is. Bizony, bizony, jobb volna az embernek meg sem születnie.

Mert nem érdemes élni. Nem érdemes ezt a kálváriát járni még annak sem, akinek a Golgothája márvánnyal van kirakva és bíbor-bársonnyal leteregetve. Hát még a szegény ördögök szenvedő, éhező, didergő tömegének. És azoknak, akik dadognak és köhögnek. Akiket megcsapott a halál hideg szele!

Klementin sírja mellett halkan imádkozott. Bocsánatot kért szegény, édes, halott kis leányától.

- Majd holnap meglátogatlak - intett a sírdomb felé, amely barna, lyukacsos, ferde kőkeresztjével mintha hitetlenül csóválta volna a fejét.

XIV.

A Noe bárkája elkészült. Három évig tartó, éjjel villanyos fénynél, nappal napsütésben, esőben, hóban egyképen folytatott szakadatlan hangyamunka után olyanná lett a Mohácsi-sziget déli csúcsa, mint egy excentrikus angol főnemes uradalma valahol a skót partokon. Egzotikus pompa, leleményes kényelem, szédítő gazdagsága az emberi agy technikai találékonyságának: egy egész világ, kínai fallal körítve, titokzatos kívülről, mozgalmas, nyüzsgő, népes világ belül, örök életre számított földi paradicsom. De a fenntartásához egy kis ország jövedelme kellene.

Késő őszi volt, amikor az uraságok újra visszatértek. De a számuk eggyel megszaporodott. Egy négyéves apró emberkével, akit Alexandra Ivanovna, Berta és Alexej versengve becézgettek. A kis Franzit körülhordozták a szigeten és reszkette a lelkéről az angyalok boldog elragadtatását. A gyermek azonban közönyösen és úntottan nézte Noé bárkáját, amely pedig felnőtt ember szemében úgy tűnt fel, mint egy kőből, fából épült grandiózus gyermekjáték. De csak a felnőttek szemében. A kis Franz közönyösen és úntottan nézte a csodavárat, a parkot és a vadaskertet. Az állatoktól félt. A kis vasutat, a palota szépségét, a mechanikai csodákat észre sem vette. A félelme nagysága játékkatonáktól, akik lépegetni, lefeküdni, célozni és trombitálni tudtak, mint valami csodaszörnyektől irtózott. Hamar elálmosodott és sírva fakadt. Lefektették és ágyába kérte kis párisi fakatonáját és fűrészpórával kitömött, ócska kis mackóját. Azokat boldogan ölelte át és úgy aludt el nagy kimerültségében.

- Franzinak nem tetszik a sziget - jegyezte meg kissé szomorúan a herceg.

- Még nem érti a kicsi - felelt Berta engesztelően.

- Csak a fakatonáját szereti.

- Úgy látszik, minden gyermek ilyen.

- Én meg csak téged szeretlek - felelt gyengéden a férj.

Berta és Alexej újra élték lázas, szerelmes mézesheteiket. Az öreg hercegasszony vette át a sziget kormányzását, a fiatalok csak egymással törődtek. A londoni ügyekre, a nizzai kártyaafférra nem mertek gondolni. A hagyaték sorsát egy neves magyar és egy drága londoni ügyvédre bízta. Behunyta a szemüket a reális élet minden mozzanatával szemben és Berta budoárjában, a könyvtárban és a zeneteremben töltötték minden idejüket. Pécsről újra elhozták Regent. Az öreg karmester vonakodva és kedvetlenül jött, de néhány nap alatt megszeli-
dült és szívesen játszott nekik Bachot és Beethovent.

- Látod, így szeretnék élni örökkön-örökké - rajongott a herceg Bertának egy délutáni séta után a vízmosta parton.

- Csakugyan örökké szeretnél élni, Alexej?

- Így, ahogy most élek, örökké.

- S nem vágyol a nagyvilág után? Városok, tengerek, emberek, operák, hangversenyek, autótúrák, egzotikus tájak és sűrű, forró kultúra, embertömegek melege nem izgatja, Alexej, a fantáziádat?

A herceg meghökkent.

- Hogy jut ez eszedbe? Te talán únod ezt a monoton, primitív életet?

- Én nem. De én nem vagyok férfi, nem vagyok már ember sem, csak asszony és...

- És?

- Anya.

Alexej szeme kissé elborult. De erőt vett magán.

- Én nem vágyom innen sehova. De teérted aggódom.

Berta nevetett.

- Miért?

- Fiatal vagy, szép vagy, meleg a véred és nagy a fantáziád... az asszony ragyogni akar és tömjénre, bámultatásra vágyik a hiusága...

Berta nevetve simogatta meg Alexej arcát.

- Mi, úgy látszik, kölcsönösen félünk attól, hogy a másik megúnja Ádám és Éva idilljét a paradicsomban. Miért van ez így?

Alexej elgondolkozott.

- Mert alapjában véve ez az élet természetellenes.

- Talán csak rendkívüli. Egyéni. Szokatlan. De ha nekünk ez kell... Különben, miért beszélsz így, Alexej?

- Mert félek, hogy te megúnod...

Kis kétlovas kocsiban Franzot sétáltatták a folyó partján s a hintóra szerelt bölcsőben a gyermek jóízűen aludt. A ponnyk lépésben baktattak a kastély felé. Berta odafutott a fiához és aggódva figyelte.

- Franz gyengélkedik.

- Mit mondott az orvos?

- Bronchitis.

- Hány nap óta tart?

- Már több, mint egy hete.

- Az baj.

- Az orvos azt mondja, hogy Franznak erős ez a klíma. Nedves és szeles a levegő.

Alexej kissé türelmetlenül válaszolt.

- Megszokja. Nem kell mindjárt megijedni. Az orvos fontoskodik. A környéken olyan szép, erős és kövér kis gyermekeket láttam.

- De azok itt születtek.

- Franz is akklimatizálódik, majd.

- De ha nem?

- Nos?

- Akkor mégis le kellene vinni valahová délre.

- Vinni, vagy küldeni? - hangsúlyozta élesen Alexej.

Berta félénken felelt:

- Nem szeretném újra nélkülözni. Ha szükségessé válik, akkor, úgy-e, te is eljössz, szívem?
- Megint elhagyjuk ezt a kis oázist? Hát akkor mire való mindez? - kérdezte indulatosan a herceg.

Berta is megijedt.

- Hát csak úgy gondoltam. Egyáltalán nem bizonyos még, hogy erre szükség lenne... Csak úgy elméletileg van szó a dologról.

Alexej elkomorodott. Magában azt gondolta, hogy lám, az életüket most már nem önmaguk igazgatják, hanem egy harmadik... Tulajdonképpen nem volna oly borzasztó, egy-két hónapra lemenni valahova a görög szigetek egyikére, vagy Észak-Afrika partjára... De jobb lett volna, ha ezt a tervet a szerelem sugallta volna s nem a szükség, a kényszer, egy idegen emberért való gondoskodás ötlete... Idegen ember? Franz csak neki idegen, de Bertának a legdrágább vércseppje, a lelke legszentebb darabja. Tehát, ami egyiküknek minden, az a másiknak semmi... Nem jól van ez így, édes Istenem...

Berta látta, hogy Alexej elkedvetlenedett. Ez őt is megszorította. Már le is mondott arról, hogy gyermekét elvigye... Nem. Majd itt is meggyógyul. Megértette Alexej fájdalmát.

- Hűvös van, Alexej. Gyerünk mi is haza.

Felmentek a kastélyba. A könyvtárszobán keresztül Alexandra Ivanovna szalónjába léptek. A hercegnő leveleket olvasott.

- Rossz hírek Londonból. A magyar kormány képviselője nem enged. A hagyatékra a Petróleum-Tröszt is igényt tart s nagy per lesz belőle. A magyar álláspont szerint a hagyaték a kincstáré.

- Miért? - csattant fel Alexej.

- Mert itt bűncselekmény történt.

- Kinek a részéről?

- A boldogult Taddeus és Berta részéről.

- Berta semmiről sem tehet.

Berta halk hangon megszólalt:

- Én bűnösnek érzem magamat. Jobban kellett volna vigyáznom a fiam érdekeire.

A hercegnő csodálkozva rázta a fejét.

- Hiszen éppen a fiad érdekében engedted az örökség egy részét kicsempészni...

Berta szomorúan bólintott.

- A fiam érdekében. De rosszul szolgáltam őt.

- Jót akartál.

- Igen. De a pokol országútja is jószándékkal van kikövezve...

Mindhárman hallgattak. Végre Alexej törte meg a csendet.

- Nos, erről nem tehetünk. A kérdés most csak az: mi történik tehát a kis Franz millióival?

- Majd megeszik az ügyvédek - felelt keserűen a hercegnő.

- És Franz?

- Annak be kell érni azzal, amit meghagynak neki.

- De ez lehetetlen!

- Minden lehetséges. Egyelőre semmi sem biztos, csak a nagy per. Évekig eltarthat. Én bizonyára nem érem a végét. Az ügyvédek egyezséget ajánlanak. Sovány egyezséget.

- Nem! - kiáltott Alexej. - Van még némi összeköttetésünk az angol kormánnyal.

- De a magyar kormány azzal fenyegetőzik, hogy a hagyaték eltitkolása miatt bűnvádi eljárás alá fogják Bertát! Berta bűnrészes. Ügyészi indítvány, kriminális... borzasztó hercehurca...

Berta felsikoltott.

- Óh, mit tettél velem, szegény jó atyám.

- Az is jót akart - mondta gúnyosan Alexej.

- A pokol országútja - ismételte csaknem öntudatlanul az öreg hercegasszony.

- Hát egyezkedjünk? - kérdezte a herceg.

- Én azt hiszem... - suttogta Alexandra Ivanovna és a menyére nézett.

- Feltétlenül - jelentette ki határozottan Berta. - Én nem cipelem ezt a terhet a lelkemen. Viseljük a konzekvenciákat...

- A jószándék konzekvenciáit - tette hozzá sötéten Alexej...

Aznap éjjel Noe bárkájában kínzó gond emésztette a lelkeket.

XV.

Késő éjszaka volt. Hűvös, nedves szeptemberi éjjel. A fellegek mintha ronggyá foszlottak volna a hold udvara körül. Tegnap egész nap szakadt az eső.

A Mohácsi-sziget gazdája kilopózkodt az északi falon. Egy ideig ott sétált a fal körül és úgy képzelte, hogy valami várbástya alatt jár s négy-ötszáz évvel visszaosonva a történelembe, valami utopisztikus időgépen a középkorba jutott...

Középkori kóborló lovagnak, szökött zsoldosnak vagy kalandokra járó álruhás fejedelemnek képzelte magát és arra gondolt, hogy mennyivel jobb volt akkor és úgy... négy-ötszáz évvel ezelőtt, a Kaukázusban vagy a nagy fehér orosz síkságon. Bizonyos, hogy akkor is éltem - gondolta magában - s középkori rablólovag vagy kozákhetman őseimtől örököltem ezt a nyughatatlanságot. Igen, hajóskapitánynak, északsarki utazónak, világot járó kalandornak születtem, nem pedig a Noe bárkája remetéjének, - tépelődött lázas aggyal és forró fantáziával - és megfulladok ott benn a falak között.

És valósággal gyűlölettel nézett a kastély felé, amely tornyai, erkélyeivel és apró, félköríves ablakaival úgy sötétlett bele az éjszakába, mint egy vaskos, kegyetlen, megvihatatlan börtön.

Körülnézett. Sehol semmi. Egyhangu tájék. Kopaszodó fák, füzesek a mocsaras mezőkön, messziről egy templom tornya látszik. Gyalogösvény vezet arrafelé.

- Miért jöttem én ide? - kérdezte magától felriadva. - Gondolkodni jöttem. Ott benn nem tudom összeszedni gondolataimat. Hogy is vagyunk csak?

Erőltette magát, gyötörte, kínoztá az agyát, de nem tudott rendet teremteni a gondolatai között.

- Berta jobban szereti a fiát, mint engem - ez volt az egyetlen, amit tisztán és világosan meg tudott magának fogalmazni. Aztán az jutott eszébe, hogy Berta elvesztette a nagy pört. Berta szegény lett. A kis Franznak lesz egy csekély kis pénze a magyar árvaszéknél. Mennyi? Nem tudja, de bizonyos, hogy még a neveltetésére sem lesz elegendő.

- Hát én? - kérdezte magától keserűen. - Hát én gazdag vagyok? Nekem sincs semmim, csak egy kastélyom, vadaskertem, pár hold földem és annyi évjáradékom, hogy nem halok meg éhen. Hát ez lett az óriás Müller- és Birukov-vagyonból. Szegény ember vagyok és van feleségem, aki az első urától való fiát jobban szereti, mint engem.

- Jaj, - ömlött ki lelkéből a fájdalom, - úgy látszik, elpusztulunk valamennyien.

Alexej messze eltávolodott a Noe bárkájától. Szinte öntudatlanul baktatott az ösvényen előre, a templom tornya felé. A faluból már oda-odapislantott egy mécsvilágos ablak. Kuttyák ugattak.

Egyszerre jobbról, egy csenevész erdőcske mögül kis temetőkápolna szétbomló szilhuettje bontakozott ki. Fák, kőkeresztek, kerítés, kápolna mohos, avult, omladozó fala egy-egy folt az éjszakában. Az út a temetőn vitt keresztül.

Alexej megborzongott. Babonás volt és félt a temetőtől. Megint nem tudott gondolkodni. Egyszerre halk köszöntés mordult feléje a bejárat felől.

- Dicsértessék.

A herceg meghökkent. Nem értette a magyarok nyelvét s fantáziája újra a régi rablóvilág rémeit idézte fel izgatott ijedtségében. Oroszul kiáltott a köszönő emberre.

- Ki az? Mit akarsz?

Oroszul válaszolt az előbbi hang:

- Éjjeli őr vagyok.

A herceg azt hitte, hogy valami Isten csodája folytán csakugyan visszakerült régmúlt idők romantikájába. Várórség, portyázó vitézek, kozákok, törökök előőrsét látta az éjjeliőr magas, hajlott, alabárdos alakjában. Rémülten jutott eszébe, hogy nincsen nála fegyver. Az őr azonban egykedvűen folytatta:

- Szél lesz hajnalra.

Alexej felocsudott.

Ekkor vette észre, hogy kis falusi temető kellős közepében van. A temetőőr öreg vasutasbundában egy obeliszkot támogatott. Fehér volt a márvány, szinte világított. A herceg megnyugodott és rokonszenvesnek találta a nagy darab embert.

- Hol tanult oroszul, - kérdezte tőle érdeklődve.

- A háboruban.

- Az orosz fronton harcolt?

- Fél esztendeig. Aztán elfogtak. Csak most jöttem haza. Volt időm megtanulni az orosz szót, uram. Hát az úr miért beszél oroszul?

- Én orosz ember vagyok.

- A herceg?

- Az vagyok.

Az őr megbillentette a süvegét.

Alexejnek eszébe jutott, hogy ilyenkor, otthon az orosz parasztok térdre ereszkedtek. A magyar meg csak megböki a süvegét. Furcsa nép. De tetszett neki a hatalmas paraszt, a hosszú alabárdjával és báránybőr sipkájával. Kedélyesen rászólt:

- Temetőőr?

- Az vagyok, uram.

- Csunya mestersége van magának.

- Hej, hej.

- Nem fél a kísértetektől?

Az őr nevetett.

- Ösmerjük mink egymást. Ők sem félnek tőlem.

- Ejnye, de gyönyörű egy obeliszk, - csodálkozott Alexej önkéntelen a hatalmas márvány síremléken, amelynek az őr közönyösen odatámaszkodott. De most a bakter is félreállt és ő is végigmérte a tekintetével, mintha most látná először.

- A falu hősi halottai fekszenek alatta.

Alexej elcsudálkozott.

- Gazdag lehet ez a falu nagyon.

- Miért? - kérdezte az őr.

- Hát egy ilyen drága emlékmű... Valóságos kincs... Rettentő pénzbe kerülhetett...

Az őt legyintett.

- Nem került az pénzbe.

- Hogy-hogy?

- Itt hevert a földön. Nem is volt gazdája. Azaz, hogy valamikor volt...

- Kicsoda?

- Egy apró kis jószág...

- Gyermek?

- Az. Valami idegen gyerek. Apátlan-anyátlan gyerek. Törvénytelen gyerek vagy micsoda. Nagyurak gyereke.

A felhőtornyok összetorlódtak az égen. Sötét lett. Csak a hősök obeliszkje világított az éjszakában. Az őt megrántotta vállán a köpenyt. Pipát vett ki zsebéből és rágyújtott. Közben a foga közül dörmögte:

- Szép históriája volt annak. Elmeséljem?

Alexej is rágyújtott. Az őt adott neki tüzet. A fellobbanó láng mind a kettőjük arcát megvilágította. Az őt mesélni kezdett.

- Itt valaha nagy vadászterülete volt a grófnak.

- Melyiknek?

- Nemessányi grófnak.

- Ő állította az emléket?

- Várjon türelmesen az úr. A grófnak külföldi barátai voltak. Tivornyás ember volt a gróf, az isten nyugosztalja. És itt nagy dáridók voltak. Nem messze, arra, északnak, ha nem volna sötét, talán látná is az úr, ott volt a vadászkastélya. Ilyenkor, őszön nagy vendégség volt ott. Hercegek, grófok, talán még királyok is voltak. Külörszágiak.

- Nos?

- Hát egyszer volt ott egy herceg is. Valami orosz herceg, vagy nagyherceg, vagy mi. Gyönyörű szál ember.

- Ismerte?

- Én nem. Hanem az apám. Az vadászlegény volt a grófnál. Attól tudom a históriát. Hát úgy volt, hogy az orosz herceg hónapokig mulatott itt egykor a Nemessányi grófnál. Nagy vadászat volt és közbe-közbe berándultak a városba.

- Hova?

- Pécsre, a városba. Tetszik tudni, hol van? A folyón túl Baranyában. A hegy alján.

- Tudom.

- No. Hát oda-oda mentek és ott a herceg megismerkedett egy gyönyörű fiatal hajadonnal.

Alexej elmosolyodott.

- Azé volt a gyerek?

- Azé. De nem tudta ám senki. A hajadon megszökött hazulról. Valami német kisasszony volt, egy orgonista leánya.

- Hát az apja?

- Az apja beteg volt. Ispotályban feküdt. De aztán felgyógyult. Még most is él. Azt mondják Pécssett lakik a boldogtalan, de most már nem orgonál, csak iszik. Bánatában.

Alexejnek megdobbant a szíve. Nem Regen Richárdról beszél ez a nagy, közömbös paraszt? Most már hevesen érdekelte az obeliszk története.

- Hát annak a lánya volt?

- Azé.

- És hol született a gyerek?

- Itt a faluban. Ide szökött a lány. De a gyerek meghalt. Egnapos korában. Így mesélte az apám, aki a gróf parancsából gondot viselt a német kisasszonyra.

- És az orosz herceg?

Az őr jóízűen nevetett.

- Hol volt akkor már a herceg! Régen hazament Moszkvába, vagy hová.

- Itt hagyta a lányt?

- Itt. Meg a gyereket. De a gróf meghagyta az apámnak, hogy tartsa szemmel őket. Jó kezekben voltak. Édesapám jószívű ember volt és az anyám bábaasszony. Legjobb kézben volt. De a gyerek meghalt. És az anyja visszament Pécsre. Az egész dolog titokban maradt. Ámbár talán a gróf barátjai tudták. Az öreg muzsikus is tudta. Kínozta is a lányát eleget. Meg is halt a szegény.

- Az anya is?

- A gyermeke után halt.

- Az apja kergette a sírba?

- Gyermeke után halt. Egy esztendő múlva. De nem halt meg egészen.

- Hogyan?

- A szelleme sokat jár itt a temetőben. Egyszer egy vadász rá is duplázott a puskájával. De amikor a puska eldurant, a szellem nagy, csontos fehér lóvá változott. Ott találták a ló tetemét az árokban éppen azon a helyen, ahol a szellem megjelent.

A temető fenyőbokrain éles északi szél sívított keresztül. Alexej dideregni kezdett. De az őr egykedvűen folytatta tovább:

- Hát úgy volt, hogy a gyereket eltemették itt a temetőben. Apám az esetet jelentette a grófnak, a gróf egyszer levélben megírta a dolgot a hercegnek Moszkvába vagy hová. És a herceg megkérte a gróft, állíttasson a gyerekek emléket. Derék ember volt a gróf is, a herceg is. Nem feledkeztek meg a nyomorult kis fűregről.

- Hát hogy került a kő a hősök sírjai fölé?

- Hát úgy, hogy egyszer a szigetet elöntötte a Duna. Borzasztó árvíz volt. Az egész falu uszott. A temetőből a víz kimosta a csontokat.

- Borzasztó.

- Suhanc voltam akkor. Tizennégy-tizenöt éves, de jól emlékszem rá. A sirok eláztak, megnyíltak... Valóságos vizözön volt, uram.

- Vizözön...

- Vizözön... Azóta is csak egy olyat láttam. Az orosz fogság alatt, Tula kormányzóságban.

- Ott is járt?

- Ott éltem öt hosszú esztendeig, Tulában. Egy orosz herceg birtokán.

Alexej szíve csaknem megszűnt dobogni. Itt áll előtte egy ember, aki az ő ősi földjét taposta. Az ő ősei földjét... Izgalmában megragadta az éjjeli őr kezét.

- Ember, maga Tulában élt? Beszéljen. Mi volt ott Tulában?

- Hát semmi. Egy nagy kastély. Fene nagy birtok. De a gazdája megszökött.

- Ki volt a gazdája?

- Valami herceg Birukov...

- Birukov... - suttogta ezt a nevet Alexej és majdnem leroskadt az obeliszk mellé. - Istenem, ez az ember Tulában volt, az ő birtokán s Regen Richard leányának tragédiáját meséli. Hát nem egyetlen család ez az egész emberiség? Hát nem egyetlen falu ez az egész világ? Hát nem lehet ez elől a falu elől megszökni?!

Az éjjeli őr közönyösen szívta a pipáját és folytatta a mesét:

- Hát ott Tulában láttam olyan vizözönt. Ott is felnyíltak a sirok és kiléptek a halottak. A kastély elpusztult.

- Elmosta a víz?

- A víz? Nem. A vér.

- A vér?

- A vér. A forradalom. A parasztok is csináltak egy kis vizözönt... Vérrel...

Alexej sokat hallott az oroszországi forradalomról. De most itt szemtől-szembe látni egy embert, aki tanuja volt a régi, gyönyörű orosz élet elpusztulásának, ez most mégis megfagyasztotta ereiben a vért. Szeretett volna kérdezősködni, de nem tudta kinyitni az ajkát. Az éjjeli őr a sötét éjszakában nem is vette észre a herceg erőlködését. Ő csak a magáét beszélte.

- No, hát itt is olyan vizözön volt, tizenöt éves suhanc koromban. De az emberek itt nem avatkoztak bele az Isten haragjába. Sőt mentették, amit menteni lehetett. De a temetőt hagyták.

- Kár.

- Nem. Az élőkért volt kár. A temető elpusztult. A halottakat a víz, amikor leapadt, bevitte a Dunába. Mind bevitte őket. És ott összekeverte.

- Összekeverte?

- A halál összekever bennünket. Vagy a földben, vagy a vízben. A túlvilágon.

A herceg titokban keresztet vetett magára.

- Tulában is így volt?

- Ott is. De ott az emberek is segítettek. A hercegi kriptából kiszórták a csontokat.

- Rettenetes.

- És ott is összekeveredett úr és szegény, herceg és koldus.

- Édes Istenem!

A szél elült. A felhőtornyok szétmállottak az égen és a hold fénye végigömlött a temetőn. Az obeliszk fehéren csillogott a nyájas, békés, éjjeli világosságban. A nagy, bundás paraszt rámutatott az obeliszkre.

- Ezzel nem bírtak a vizek. Ledöntötték, de nem bírták elgörgetni innen. De a kis halottat kimosták alóla. Így lett ez gazdátalan.

A herceg meghatottan nézte a nagy, fehér márványt.

- Szép, ugy-e? - kérdezte az őr. - Éppen jó volt a hősöknek. Huszonkét derék, szép szál vitéz fekszik alatta. Az Isten nyugosztalja őket. Nézze csak uram!

- Mit?

- Járja körül a követ. Olyan, mint a hó. Mintha tejfellel öntötték volna. Magam is sokszor el-el gyönyörködöm.

- Igazán egy orosz herceg emeltette? - kérdezte elérékenyedve Alexej.

- Az hát, ha mondom. Az apámtól tudom. De meg rá is van írva, itt hátul a kő alján. Csak nem tudom elolvasni.

- Miért?

- Nem olyan betűkkel van írva, mint ahogy mi szoktuk.

- Aha, cirill betűk...

- Ahhát, valami görög.

Alexej lehajolt és a hold éles, fehér fénysugara alatt elolvasta a cirillbetűs apró felírást az obeliszk alján: Sergej Konstantinovics.

Alexej levette a kalapját és háromszor keresztet vetett magára.

- Ismerős név? - kérdezte az őr kíváncsian.

- Ismerős - suttogta halotthalványan, reszketve, hideglelés borzalommal a herceg. És halk imát mondott az édesapja lelki üdvösségeért.

...Alexej szinte futva-futott haza. A foga vacogott. Édesapja emléke, Regen Richard lánya, az ő idegenben született, egy napig élt, szegény kis testvére... jaj, Istenem, de borzasztó torlódása ez a múlt szellemeinek. Micsoda vízözön szakadt a lelkére.

Soha úgy nem vágyakozott a Noe bárkája után...

XVI.

A Noe bárkájában megváltozott az élet.

A herceg sokat járt a falakon kívül. Alexandra Ivanovna Bertával és a kis Franz-cal árván bolyongott a kastélyban és a parkban, amelynek elhanyagolt bokrai között már nem drága egzotikus állatok, hanem nyulak és róák kergetőztek. A kis vasút megállt. A személyzet egy részét elbocsátották. A kastély urai takarékoskodtak. Berta minden hétfőn elhatározta, hogy csütörtökön elutazik a görög szigetekre. És minden csütörtökön hétfőre halasztotta az utazást.

- Megvárjuk a nagy per végét - indokolta magamagának a halasztást.

- Szegény emberek lettünk - sóhajtozott a hercegnő. - Minden vagyonunkat a Noe bárkájába öltük.

- Adjuk el - indítványozta Berta.

- Nem veszi meg senki. Nem hoz semmi jövedelmet. Kinek kell ez a drága, haszontalan, unalmas rezidencia?

Berta elgondolkodott.

- Nem tudunk megélni? - kérdezte szárazon.

A hercegnő szomorúan legyintett.

- Százezer font évi jövedelmünk van a Birukov-vagyon tőke-hitbizományából.

- Hát akkor semmi baj. Ez óriási összeg.

- Igen.

- Gyönyörűen meg tudunk élni valamennyien.

A hercegnő halkán hangsúlyozta a szavakat:

- Megélni igen. De élni nem tudunk.

Berta lecsüggesztette a fejét.

- Én nem panaszkodom. Csak Alexejt sajnálom nagyon. Neki nem való ez a börtön-élet.

- Alexej szerencsétlen ember.

- Boldogtalan. Már nem szeret engem.

Az anya hosszan, melegen, részvétellel nézett végig Berta sápadt, keskeny, szenvedő arcán.

- Mindennek a Noe bárkája az oka. Alexej nem való a remeteségre. Ha a régi Oroszország nem dőlt volna össze...

Mire gondol Alexandra Ivanovna?

- Ha Alexej a cári udvarban élhetné boldogult apja életét... Berta, te nem ismered a férfiakat... Ők sohasem tudnak önmagukról lemondani. Nekik nagy, zajos, viharos élet kell. Ők nem tudnak felolvadni sem a szerelem, sem a család, sem a saját lelkük aszkézisében.

- A szerelem - aszkézis?

- Igen. Az igazi szerelem: lemondás az életről. Beleolvadás egy másik ember lelkébe, aki kisajátította a szerelmes ember testét, lelkét, idegrendszerét, agyát, életprogramját, nappali

és éjszakai álmait, életét és halálát... ez csak asszonynak való. Ez az asszonyt kielégíti az érzés boldogságával vagy boldogtalanságával. A férfit nem. A férfinak a szerelem csak megpihenés, szórakozás, játék vagy legjobb esetben felüdülés a maga szövevényes, sokfelé ágazó, sűrű és nagyszabású életprogramjában.

- De Alexejnek nincs életprogramja...

- Ez a legnagyobb baj. Ez teszi őt olyan nyugtalanná és neuraszténiássá. Nem találja helyét a világban... Céltalanul bolyonganak a vágyai, az életösztönei, az illúziói és az akarásai.

- Mert nem szeret már engem.

- Együgyű beszéd. Ha nem szeretne téged, sokkal kevésbé volna boldogtalan. Akkor rögtön megtalálná önmagát.

- Én vagyok az akadály?

- Nem te. Az ő szerelme.

- Ha nem volna szerelmes, akkor...

- Akkor az előtte álló válaszuton elindulna.

- Hova?

- Jobbra vagy balra.

- A szerencsétlenségbe. A pusztulásba. A halálba.

- Ez is megoldás. A férfi győz vagy bukik, de harcolni akar. A születése, a testi-lelki alkotása és a helyzet szerint, amibe belekerült. Az egyik ember nagy tetteket visz véghez: győz vagy elbukik. Napoleon lesz vagy a wagrami vagy a waterlooi csatában. A másik ember önmaga ellen vezet irtó háborút. Belemerül a bűnbe, amellyel önmagát rombolja szét, vagy a hősiességbe, amellyel mártírhálát szenved. Félek, hogy Alexejnek nincs választása jó és rossz között. Ő szétrombolja önmagát.

- Hát akkor jó, hogy megáll a választút előtt.

A hercegnő kételkedve rázta a fejét.

- Azt hiszed, hogy jó? Így is el lehet pusztulni. A tétovázásban, a körbe-körbe tipegésben, a lélek nyugtalanságában és tehetetlenségében. Ilyenkor az ember apró kalandokban és apró bűnökben éli ki magát. És szétforgácsolódik, elposványosodik... ez az, amit közönséges nyelven elzüllésnek neveznek, szegény gyermekem...

Berta rémülten felsikoltott.

- Hát mit kell tennem, anyám?

- Imádkozni kell. Egyebet nem tehetsz. A többi majd elvégzi az idő.

*

Igy teltek a napok a Noe bárkájában.

Alexej távol volt. Budapesten járt, hogy a magyar kormánnyal kiegyezzék a Müller-örökség ügyében. Ügyvédek és diplomaták között gyámoltalannak és megalázottnak érezte magát. És sokszor, amikor kedvetlenül és fáradtan eltávozott egy-egy tanácskozásról, sötét elkeseredéssel kiáltott fel magában:

- Hát mi közöm nekem ehhez az egész Müller-komédiához?

És belemenekült az éjszakai élet, játék és a kalandok narkotikumába.

Budapestről Bécsbe ment, onnan Párisba, majd Londonba. És vissza. Valami üzte, kergette, csábította egyik helyről a másikra. Rengeteg pénzt költött és adósságokat csinált. Egy-egy nagy kártyaveszteség után hazarohant a Mohácsi-szigetre, mert égő, sóvárgó, őrzítő vágyat érzett Berta tiszta, szép szerelme után. De két-három nap alatt azt is megunta. És újra megszökött a Noe bárkájáról.

Anyja és felesége már csak fájdalmas rezignációval nézték a boldogtalan ifjuember vergődését.

- Most harcol önmagával, - ismételte mély fájdalommal, de megadással a hercegnő. - Most dől el, hogy jobbra-e vagy balra.

És vártak mártírtürelemmel.

És egész éjjeleket együtt imádkoztak át.

Ha Berta egyedül maradt, a kis fiában keresett vigasztalódást. De ebben is sötét rémképek gyötörték. Egy pillanatig sem szünt meg reszketni attól, hogy Alexej a kis Franz életét példázza. Hogy a herceg csak előképe a kis bárónak, aki születése és neveltetése, élete kezdete és hajnala idején éppen úgy indult el a nagy útnak, mint Alexej, a Birukov hercegek utolsó sarjadéka.

Amikor Alexej kártyázott, tombolt, tivornyázott, vagy morfinnal emésztette magát, akkor Berta eszeveszett fájdalommal gondolta el: vajon ez lesz-e a sorsa a kis Müller bárónak is? És ilyenkor lázas fővel tépelődött, vajon jó kezekben van-e azóta a kis Franz?

Alexejtől már régen nem kaptak levelet. Anya és feleség sürgönyei ezzel a megjegyzéssel jöttek vissza mind: Címzett elutazott. Ez jött vissza Budapestről, Bécsből, Párisból, Londonból.

- Nizzában kártyázik, - jelentette ki lemondóan Berta.

Onnan is visszajött a sürgöny: címzett ismeretlen.

- Nagy dolog történhetett vele, - mondotta a hercegnő.

- Megbetegedett, - gondolta Berta és kétségbeesés fogta el, hol tört ki rajta a morfin pusztító mérge. - Vagy talán szerencsétlenség érte. Mit gondol Alexandra Ivanovna?

- Jobbra vagy balra... - suttogta lázasan a hercegasszony.

- Vasúti szerencsétlenség?

- Nem.

Berta felsikoltott.

- Kirabolták?

- Nem.

- Megölték? Óh, édes Istenem! Vagy öngyilkossá lett?

A hercegasszony titokzatos, félelmes, prófétai szavait ismételte.

- Jobbra vagy balra.

- Mit tegyünk? Én elutazom.

- Hova?

- Utána megyek.

- Hova?

- Óh, édes Istenem.

Rendőrséget, diplomáciát mozgósítottak. A londoni Olajtrösztöt táviratokkal ostromolták. Sehol sem tudtak róla semmit.

Egyhónapi kétségbeesett bizonytalanság és aggodalom után végre levél érkezett Alexej herceg saját kezeirésével. Berta nem merte felbontani.

A hercegasszony nagyot sóhajtott.

- Végre!

- Búcsúzik. Nem szeret már engem! - jajveszékelt Berta.

- A kocka eldőlt. Választott. Jobbra vagy balra...

- Mit gondolsz?

- Jobbra.

- Bontsd fel a levelet.

A hercegasszony felszakította.

Néhány sor volt benne.

...Beálltam a Wrangel-hadseregbe. Vagy... vagy... Vagy lesz régi szép, dicsőséges Oroszország és én megtalálom benne a helyemet, vagy elpusztulok. Más írivalóm nincs... Szeretlek benneteket...

- Más semmi sincs benne? - kérdezte Berta csaknem öntudatlanul.

- Nincs.

- Énrólam semmi?

- Szeretlek benneteket...

- Azaz, már nem szeret. Csak önmagát szereti...

- És menekül. A hősiességbe.

- Szegény, drága kis Alexej!

Az anya felegyenesedett.

- A jó Isten meghallgatta az imádságunkat. Alexej jobbra választott...

...Sokáig ültek ott és az ajkuk némán reszketett. Imádkoztak.

XVII.

Bertics apó már régen a föld alatt pihen, a kocsmáját átvette a francia fagylaltárus.

- Alászolgája - köszöntget a vendégeinek, akiket vastag gyapjumellényben és házisapkában fogad, mint igazi kocsmároshoz illik.

És maga is letelepszik a hosszú, simára kopott, zöldes fényű asztalhoz, amelyen egykor Regen Richard elnökölt hosszú évekig.

A börgyári könyvelő, a kántor, az ügyvéd és Amtmann bácsi a karnagyról beszélgetnek.

- Az is meghalt szegény. A régi Pécsből nemsokára hirmondó sem marad.

- Nagy muzsikus volt.

- De szerencsétlen ember.

- Sok asszony szerette.

- Ez volt a baj.

Rövid kortyokban iddógálták az idei termést. Tél volt, a kis kocsmaszobát a konyha és az emberek meleg lélekzete fűtötte. Ha kinyílt az ajtó, hideg szél lobogtatta meg a petróleumlámpa kék lángját.

- De legalább szépen fejezte be az életét, - jegyezte meg a börgyári könyvelő.

- A Noé bárkáján. Az volt neki való hely, - toldotta meg a kántor.

- Elkészült a Lóth-kantatéval?

- Nem. Ez volt a szerencséje.

- Miért?

- Mert így halála percéig volt miért élnie. Nekünk nem érdemes élni.

- Én a tavaszig szeretnék, - sóhajtott az ügyvéd.

- Hogy halt meg Regen? - kíváncsiskodott a fagylaltárus.

- Elaludt. Nem ébredt fel. Nem szólt egy szót sem. Asztalán a Lóth-kantate partitúrája.

- Munka közben halt meg?

- Ő, szegény azt hitte, hogy dolgozik. Élőhalott volt.

- Hát szép volt, hogy a hercegek úgy megbecsülték. Pedig azoknak is elég ám a bajuk.

- A fiatalról semmi hír?

- Semmi. Valószínűleg elesett a csatában. Megölték a vörösek. Vagy az orosz parasztok, akik az ellenforradalmároktól a földjüket féltették. Mert az orosz paraszt - magyarázta az ügyvéd - nem akarja a régi cári rendszert.

Ezen sokáig vitatkoztak. A kocsmában sűrű és füstös lett a levegő. Paprikást és savanyu uborkát ettek, a kucséber forró gesztenyét pattogatott a két bütykös ujj között. Most már csak gesztenyét árult, amely Pécs vidékén termett. Füge, narancs, datolya már évek óta nem volt a kosarában. De a gesztenye is drága. És rossz. Minden harmadik férges. Isten tudja,

hogyan és miért, de az egész világ megromlott. A bor ecetes és nyulós, a kenyér savanyú és nehéz, a gesztenye férges és az emberi lélek szomorú. Mi ennek az oka?

- A háború.

- Die Revolution.

Ezek a szavak szakadtak ki a vendégek sóhajtásaiból.

- Legjobb Regennek.

Új vendégek léptek be az ivóba. Idegen urak, bundás kabátban, havasan. Kipirult arccal, könnyes szemmel, mint akik hosszú útról jöttek. Mindenki az idegenek felé fordult. Az egyik a szemüvegét törölgette, amelyet befutott a pára. A másik a kalapjáról verte le a havat. Leültek és félliter bort kértek. Forralt bort. És gesztenyét vettek a kucsébertől. Aztán a kocsmárost kérdezték:

- Ide járt Regen Richárd úr, a karmester?

- Ide, az Isten nyugosztalja.

Az idegenek szétnéztek és maguk között németül beszélgettek.

- Ezek bajorok! - suttogetta a kántor Amtmann bácsi fülébe. - Bizonyosan muzsikusok. Regen tisztelői.

- A székesegyház új orgonistája lehet az a magas, pápaszemes.

- Fogadni mernék! - válaszolta a kántor. - Lám, nagy tisztességben él Regen emléke. Nagy ember is volt.

Az egész társaság büszkén emlegette a karmester nevét. Közben-közben az idegenek felé pislantottak, hogy azok beszélgetésbe elegyedjenek velük. De azok makacsul kerülték tekintetüket. Egymás közt suttogettak.

A fiatalabbik keskenyvállu, halvány, beesett arcu, lángoló szemű ifjú volt. Idegesen fészkelődött a helyén és hozzá sem nyult a poharához. Egymásután szedte cigarettáit arany tárcájából és egyiket a másikról meggyújtva szakadatlanul füstölt.

- No, holnap ott leszünk - szólt a szemüvegeshez.

- Ott.

- Nincsen semmi baj? Bizonyosan tudja? A hercegasszonyok is? A gyermek is?

- Jól vannak valamennyien. És szeretettel várják Excellentiádat.

- Mikor indul a vonat?

- Éjfél után egykor.

- Mennyi az idő?

- Még másfél óránk van. Reggelre ott leszünk.

- Minden rendben van? Mindent elszállítottak? A hercegnő nem búsul.

- A hercegasszony boldog, hogy viszontlátja Excellentiádat. Az egyezséggel meg van elégedve. A Noe bárkájából rokkantak menedékháza lesz, a kis báró évi negyvenezer svájci frank járadékot kap. Excellentiád és Alexandra Ivanovna ő hercegsége ugyanannyit. Ez összesen nyolcvanezer frank évi jövedelem. Még ma is jelentékeny összeg. És az összes családi értékek: bútor, szőnyeg, autók, ékszerek, könyvek, képek... és ami a legfontosabb, a per

töröltetett, a diplomáciai kérdések megoldódtak, a hölgyek nyugalma biztosítva van és hercegséged él. Ez a fontos. Ezért boldog a két hercegasszony.

A pápaszemes úr keveset hörpintett a borból, a fiatalabbik feketekávéért kért és idegesen harapdálta a cigarettáját. A vendégek mitsem hallottak az idegenek suttogásából. Csak akkor ütötték fel fejüket, amikor az idősebb megszólalt:

- Nagy művész volt Regen? És itt töltötte élete felét. Nem borzasztó ez?

Amtmann bácsi és a svájci fagylaltárús egyszerre kapták fel a fejüket. Micsoda beszéd ez? Hogy meri valaki lekicsinyelni Bertics apó rendes, tiszta, becsületes kocsmáját. A fagylaltárús franciául odaszólt az urakhoz:

- Pardon, ezért Regen úron nincs mit sajnálkozni. Regen úr itt nagyon jól érezte magát.

Az idegen úr mosolygott.

- Bocsánat, nem úgy értettem.

A francia hevesen válaszolt:

- Uraim, ez a világ legcsendesebb zuga. Itt becsületes magyarok laknak. Szerencsétlenek, de becsületesek. Itt jóság és emberszeretet honol.

- Igaz! - bólintott a pápaszemes.

- Az egész világon nincs olyan derék nép. Itt mindenkit becsülnék. Éljenek a magyarok.

A pápaszemes mosolyogva emelte fel poharát:

- Éljenek.

Mindenki koccintott. A fagylaltárús kipirulva folytatta:

- Ez valóságos Noe bárkája itt uram...

A fiatalabbik vendég idegesen felütötte a fejét.

- Noe bárkája... Noé bárkája...

Az idegenek fizettek és elhagyták a kocsmat.

*

A Noe bárkáját elhagyták a régi gazdái és a kőfallal körített kis birodalmat elfoglalták a rokkantak.

Alexej egyszerű kis villát vásárolt Budán, a Márton-hegy lejtőjén. Odavitte anyját, feleségét és kis mostoha fiát. A herceg beiratkozott a műegyetemre.

- Mérnök leszek és visszavásárlom egykor a Müller-ház ipartelepeit - mondotta csendesén, diákos optimizmussal, épp olyan szent és őszinte elhatározással, mint négy évvel ezelőtt, amikor Müller Fritz báró özvegyét feleségül vette.

Alexandra Ivanovna reszkető gyengédséggel simogatta meg a fia keskeny, finom fejét.

- Vajjon lesz-e hozzá erőd?

A herceg komolyan válaszolt:

- Megfürödtem a jóban és a rosszban. Átmentem a szenvedélyek és a bűnök purgatóriumán és megtisztultam az önfeláldozás és szenvedés vérkereszttségében.

- De én nagyon félek...

- Én nem - jelentette ki a herceg energikusan. - Én már mindenütt voltam és mindenünnen visszajöttem. És most itt vagyok. Az emberek között. A testvéreim között. És velük fogok dolgozni, szenvedni, örülni és imádkozni.

- Bizol magadban?

- Bizom. Mert szeretem Bertát.

- És a fiát?

- Megbékéltem vele. Ő az én fiam... Én láttam a halált, a szenvedést, az egész emberiség egyetemes lelke ébredt fel az én lelkemben. Erre volt jó a háború, amelynek keresztjét én is a vállamra vettem...

Berta nagytőgyű fehér kecskét fejt az ablak alatt. A kis Franzi reggelijét ő fejte ki reggelenkint mindig...

(Vége.)